

Timurlu Hanedanından Evrengzîb Âlemgîrî Hân ve Ceza Kanunnâmesi

Ahmet AKGÜNDÜZ

Prof. Dr., Rotterdam İslam Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Professor, Islamic University of Applied Sciences Rotterdam

Rotterdam / NEDERLAND

akgunduz@iuasr.nl | orcid.org/0000-0002-3767-3423

Özet

Timurlu Hanedanı, 1370 yılında Emir Timur tarafından kurulan ve Hindistan'daki kolu İngilizler tarafından 1858 yılında yıkılan Türk hanedanıdır. Bu hanedan 14 ve 16. Yüzyıllar arasında İran ve Orta Asya'da hakimiyet kurmuş Timur Devleti'ni (1370-1507) ve 16 ve 19. Yüzyıllar arasında Hindistan'da varlığını sürdürmüş olan Hindistan Moğolları olarak da bilinen Babür Devleti'ni (1526-1857) kurmuş ve yönetmiştir. Timurlu hanedanının üyesi olan Muhyiddin Evrengzîb 'Âlemgîr I Han da 1658'den 1707'ye kadar Babür Devleti'nin altıncı hükümdarı olarak Hindistan bölgesinde hüküm sürmüştür. Evrengzîb Han zamanında, Babür Devleti tarafından üç önemli kod/kanun tanzim edilmiştir. Bu kodlardan ilki, tamamen fıkıh kitaplarından derlenen ve şer'î hükümleri tedvin eden *Fetâvâ-yı Hindiyeye* (*Fetâvâ-yı 'Âlemgîriyye* veya *Fetâvâ-yı Cihângiriyye*) dir. İkincisi, Evrengzîb Han'ın devlet teşkilatına ait ilan ettiği kanunnâmesidir ki, *Ahkâm-ı 'Âlemgîrî* adını taşıyan bu kanunnâme, Hamiduddin Khan Bahadur tarafından *Anecdotes of Aurangzib* başlığıyla İngilizce'ye tercüme edilmiştir. Üçüncüsü ise, örfî hukukun özellikle ta'zîr cezalarıyla ilgili kısmını tedvîn eden ve Osmanlı Umumî Kanunnâmeleri'nin birinci babına benzeyen *Âyîn-i Ekberî* yahut *Ahkâm-ı 'Âlemgîrî* isimli kanun mecmuasıdır. Bu kanunname daha çok *Ta'zîrât-ı 'Âlemgîrî* diye bilinir. Farsça olarak hazırlanmış olan *Tâzîrât-ı 'Âlemgîrî*'nin billinen tek bir nüshası İran'da bulunmaktadır. Bu ceza

Geliş/Received: 18.02.2024 | **Kabul/Accepted:** 27.12.2024 | **Yayın/Published:** 30.12.2024

Atıf/Citation: Akgündüz, Ahmet. "Timurlu Hanedanından Evrengzîb Âlemgîrî Hân ve Ceza Kanunnâmesi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 44 (Aralık 2024), 539-583. / Akgündüz, Ahmet. "Evrengzîb Âlemgîrî Hân of the Timurid Dynasty and the Criminal Code". *Journal of Islamic Law Studies* 44 (December 2024), 539-583.

<https://doi.org/10.59777/ihad.1439330>

İntihal/Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

© Ahmet AKGÜNDÜZ | CC BY-NC-ND 4.0 International

kanununu 1672 yılında hazırlamıştır. Evrengzîb'in Kanunnâmesi, Sulţân Süleyman'ın Kanunnâmesi kadar önemlidir. I. Evrengzîb, Osmanlı Devleti'nde ta'zîr suçları ve kanunnâme gibi idarî konularla ilgili *Ta'zirât*'ı yürürlüğe koymuştur. Bu *Ta'zirât*, 1813 yılında Muhammed Necmuddîn Han tarafından *el-Fetâva'l-Âlemgîriyye* ile birlikte Farsça'ya çevrilmiştir. Evrengzîb Âlemgîr (1658-1707) döneminde üç önemli kanunnâme çıkarılması, Hindistan'da İslâm hukukunun tedvini alanında yapılan çalışmaların ne kadar ileri bir seviyeye ulaştığını göstermektedir. Aynı zamanda bu durum, Hindistan medreselerinden pek çok fıkıh âliminin yetiştiğini ve bunların faydalandığı kaynakların kütüphanelerde yer aldığını ortaya koymaktadır. Bu çalışma bahsi geçen *Ta'zirât-ı Âlemgîrî'nin* İslâm hukuku açısından tahlilini ve Türkçe'ye tercümesini konu edinmektedir. Çeşitli çalışmalarda bu kanunnamenin varlığından bahsedilmiş olsa da henüz güncel çalışmalarda neşredilmemiş ve tahlili yapılmamıştır. Bu kanunname hakkındaki değerlendirmeler ve Türkçe çevirisinin ilim dünyasına kazandırılması, ta'zîr suçlarının İslâm Devleti'nde resmi olarak ne şekilde uygulandığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Kanunnâme, Şer'-i Şerîf, Ta'zîr, Timurlular Hanedanı, Muhyiddin Evrengzîb Âlemgîr, *Fetâvâ-yı Hindiyîye*, *Ta'zirât-ı Âlemgîrî*.

Evrengzîb Âlemgîri Hân of the Timurid Dynasty and the Criminal Code

Summary

The Timurid Dynasty was a Turkish dynasty founded by Emir Timur in 1370, whose branch in India was destroyed by the British in 1858. This dynasty founded and ruled the Timurid Empire (1370-1507), which dominated Iran and Central Asia between the 14th and 16th centuries, and the Mughal Empire (1526-1857), also known as the Moghuls of India, which existed in India between the 16th and 19th centuries. Muhyiddin Evrengzîb 'Âlemgîr I Khan, a member of the Timurid dynasty, also ruled in the Indian region as the sixth ruler of the Mughal State from 1658 to 1707. During the reign of Evrengzîb Khan, three important codes/laws were issued by the Mughal State. The first of these codes is the *Fetâwâ-yı Hindiyya* (*Fetâwâ-yı 'Âlemgîriyya* or *Fetâwâ-yı Cihângiriyya*), which was compiled entirely from fiqh books and codified shari'ah rulings. The second is the code of laws on the organization of the state promulgated by Khan Aurangzib, which was translated into English by Hamidud-din Khan Bahadur under the title *Anecdotes of Aurangzib*. The third is *Âyîn-i Ekberî* or *Ahkâm-ı 'Âlemgîrî*, which is similar to the first chapter of the Ottoman *Umumî Kanunnâmeleri*, and which codifies the part of customary law that deals specifically with ta'zîr punishments. It was drafted in 1672. Evrengzîb's *Kanunnâma* is as important as Sulţân Süleyman's *Kanunnâma*. Evrengzîb I promulgated the *Ta'zirât* on administrative matters in the Ottoman Empire,

such as ta'zîr offenses and kanunnâma. This Ta'zîrât was translated into Persian in 1813 by Moḥammad Najmuddîn Ḥan along with al-Fatâwa al-ʿAlamgîriyya. The issuance of three important kanunnâmās during the reign of ʿAwrengzib ʿÂlemgîr (1658-1707) shows how advanced the work on the codification of Islamic law in India had reached. At the same time, this situation reveals that many fiqh scholars were trained in Indian madrasas and that the sources they utilized are available in libraries. This study deals with the analysis of the aforementioned Ta'zîrât-ı ʿÂlemgîrî in terms of Islamic law and its translation into Turkish. Although the existence of this canon has been mentioned in various studies, it has not yet been published and analyzed in recent studies. The evaluation of this code and its Turkish translation is important in terms of showing how ta'zîr crimes were officially applied in the Islamic State.

Keywords: Islamic Law, Canon Law, Sharʿ-i Sharif, Ta'zîr, Timurid Dynasty, Muhyiddin Evrengzib Âlemgîrî, *Fetāvā-yı Hindiyye*, *Ta'zîrât-ı Âlemgîrî*.

Giriş

Yaklaşık 700 yıl hüküm süren Osmanlı Devleti'nde birçok kanunname çıkarılmış ve hukuk düzeni bu kanunnamelerle sağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü coğrafyalar ve zamanlar dışında bulunan İslam Devletleri'nin de benzeri kanunnameler çıkararak hükümdarlığını sürdürdüğü görülmektedir. Şeriat kurallarının belli bir düzen halinde toplumsal zorunluluk olarak uygulanmasını sağlayan bu tür kanunnameler günümüz kanunlarının dönemindeki örnekleri addedilebilir. Bahsi geçen kanunnamelerden bir kısmı da 16-19. Asırlarda Hint Alt Kıtası'nda hüküm sürmüş olan Babür Devleti'nin 17. Yüzyıl'ın büyük kısmında hükümdarı olan Evrengzîb Han tarafından ilan edilmiş kanunnamelerdir. Bu kanunnamelerden bir tanesi günümüze kadar ulaşmış olan ve akademi camiasında sıkça başvuru kaynağı olarak kullanılan Fetevâ-yı Hindiyye'dir. Bir diğeri Ahkâm-ı ʿÂlemgîrî olarak bilinen devlet teşkilatına dair olan kanunname'dir. Üçüncü kanunname ise çeşitli kaynaklarda varlığı aktarılmakla birlikte bugüne kadar ayrıntılı metni tespit edilemeyen ta'zîr suçlarına dair yayınlanmış olan Ta'zîrât-ı ʿÂlemgîrî'dir. Kanunnamenin bilinen tek nüshası İran Milli Yazmalar Arşivi'nde bulunmaktadır. Bu kanunname hakkındaki değerlendirmeler ve Türkçe çevirisinin ilim dünyasına kazandırılması, ta'zîr suçlarının İslâm Devleti'nde resmi olarak ne şekilde uygulandığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

1. Timurlu Hanedanın Bir Kolu Olarak Babür Devleti

Timurlu Hanedanı, 1370 yılında Emir Timur tarafından kurulan ve Hindistan'daki kolu İngilizler tarafından 1858 yılında yıkılan Türk hanedanıdır. İran ve Orta Asya'da egemen olan Timur Devleti (1370-1507), Hindistan'da kurulan Babür Devleti (1526-1857) yoluyla varlığını sürdürmüştür.

Bâbüv veya tam adıyla Zahîreddîn Muhammed Bâbüv (14 Şubat 1483 - 26 Aralık 1530) Türk lider, Bâbüv Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarıdır. Soyu, baba tarafından Timur, anne tarafından Cengiz Han'a dayanan Bâbüv Şah, 1519'dan itibaren Hindistan'a düzenlediği seferler sonunda bütün Kuzey Hindistan'ı kontrol altına alıp 1526'da Delhi Sultanlığı'na son vererek günümüzdeki Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ın kuzeyini kapsayan topraklar üzerinde Bâbüv Devleti'ni kurdu.¹

2. Evrengzîb 'Âlemgîr Han

Muhyiddin Muhammed (1618-1707) yaygın olarak Evrengzîb (Farsça: اورنگزیب, 'Tahtın Süsü') ve hükümdarlık unvanı 'Âlemgîr (عالمگیر, 'Dünyanın Fatih') şeklinde tanınırdı. Bâbüv Devleti'nin Temmuz 1658'den 1707 yılına kadar hüküm süren altıncı hükümdarıydı. Onun döneminde Bâbürlüler, neredeyse Hint alt kıtasının tamamına yayılan topraklarıyla en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Molla Abdüllatîf Sultân-pûrî, Mîr Muhammed Hâşim Gilânî, Seyyid Muhammed Kanecî, Şeyh Ahmed Molla Cîven, Şeyh Abdülkavî Burhân-pûrî, Dânişmend Han ve Sa'dullah Han gibi meşhur âlimlerden ders alarak yetişmiştir.

Timurlu hanedanına mensup olan Evrengzîb'in gençliği dindar uğraşlarla geçti. Babası Şah Cihan (hükümdarlığı 1628-1658) döneminde idari ve askeri görevlerde bulundu ve başarılı bir komutan olarak tanındı. 'Âlemgîr 1636-1637 yıllarında Deccan genel valisi ve 1645-1647 yıllarında Gucerat valisi olarak görev yaptı. 1648-1652 yıllarında Multan ve Sind eyaletlerini ortaklaşa yönetti ve komşu Safevî topraklarına seferler düzenlemeye devam etti. Eylül 1657'de Şah Cihan en büyük oğlu Dara Şikoh'u halefi olarak atadı, ancak bu hareket Şubat 1658'de kendisini hükümdar ilan eden Evrengzîb tarafından reddedildi. Nisan 1658'de Evrengzîb, Shikoh ve Marwar Krallığı'nın müttefik ordusunu Dharmat savaşında yenilgiye uğrattı. A. Evrengzîb'in Mayıs 1658'de Samugarh savaşında kazandığı kesin zafer egemenliğini pekiştirdi ve hükümdarlığı kabul edildi. Şah Cihan Temmuz 1658'de hastalıktan kurtulduktan sonra Evrengzîb onu yönetmek için yetersiz ilan etti ve babasını Agra Kalesi'ne hapsedti.²

3. Evrengzîb 'Âlemgîr Han'ın İslâm Hukuku ile Alakalı Çalışmaları ve Ta'zirât Nüshası Hakkında Bilgiler

Devletin yasama yetkisi öncelikle fıkıh (İslâm hukuku) kitaplarındaki şer'î hükümleri pratik kolaylık için kanunlaştırmaktı. Buna aslında yasama yetkisinden ziyade

¹ Enver Konukçu, "Bâbüv", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/395-396.

² Khaliq Ahmad Nizami, "Evrengzîb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/537.

devletin kanunlaştırma faaliyeti demek daha doğrudur. Bu tür faaliyetlere iki kapsamlı örnek verelim.

Birincisi, şer'î hükümlerin hiçbir değişikliğe uğramadan fıkıh kitaplarından kanunlaştırılmasıdır. Nitekim 1081/1670 tarihli Kandiyeye Kanunnâmesi ile 1116/1704 tarihli Hâniye Kanunnâmesi, fıkıh kitaplarının kitâbü'l-cihâd bölümünde bâbü'l-cizye ve'l-harâc başlıkları altında yer alan harâc ve cizyeye ilişkin şer'î hükümlerin tamamen kanunlaştırılmış şekilleridir. Ancak Tanzimat'tan sonra hazırlanan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, Aile Hukuku Kararnamesi ve çeşitli kanunlar da bunlara örnektir.³

İkincisi, İslâm ceza hukukunun bir diğer kaynağı, özellikle ta'zîr suçları alanında kanunlaştırılmış olan kanunnâmelerdir, Bunlardan biri Bâbü Sultanları'ndan Sultan 'Âlemgîr tarafından derlenen kanunnâmedir (16. yüzyıl); Osmanlı hukukundakiler ise Fatih Sultan Mehmed, İkinci Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman kanunnâmeleridir. Nitekim Kanunî'nin 926/1519'da hazırladığı ceza kanunu, küçük değişikliklere rağmen, ta'zîr suçları ve cezaları bölümünde ayrıntılı bilgi vereceğimiz 1255/1839 tarihli ceza kanununa kadar yürürlükte kalmıştır.⁴

Bâbü Devleti veya Hindistan Moğolları diye bilinen Müslüman Türk Devleti'nin güçlü sultanı Muhyiddin Evrengzib 'Âlemgîr I (1658-1707) zamanında, üç önemli kod tanzim olunmuştur:

Birincisi, tamamen fıkıh kitaplarından derlenen ve şer'î hükümleri tedvin eden *Fetâvâ-yı Hindiyê*'dir. *Fetâvâ-yı 'Âlemgiriye* veya *Fetâvâ-yı Cihângiriye* de denir.

İkincisi, 'Âlemgîrî'nin Devlet Teşkilatına ait kanunnâmesidir ki, *Ahkâm-ı 'Âlemgîrî* adını taşıyan bu kanunnâme, Hamiduddin Khan Bahadur tarafından *Anecdotes of Aurangzib* adı altında İngilizce'ye tercüme edilmiştir. Jadunath Sarkar, M.A., isimli Hindistanlı araştırmacı, Evrengzib'in hayatını tarihî notlarla birlikte doktora tezi olarak hazırlamıştır.⁵

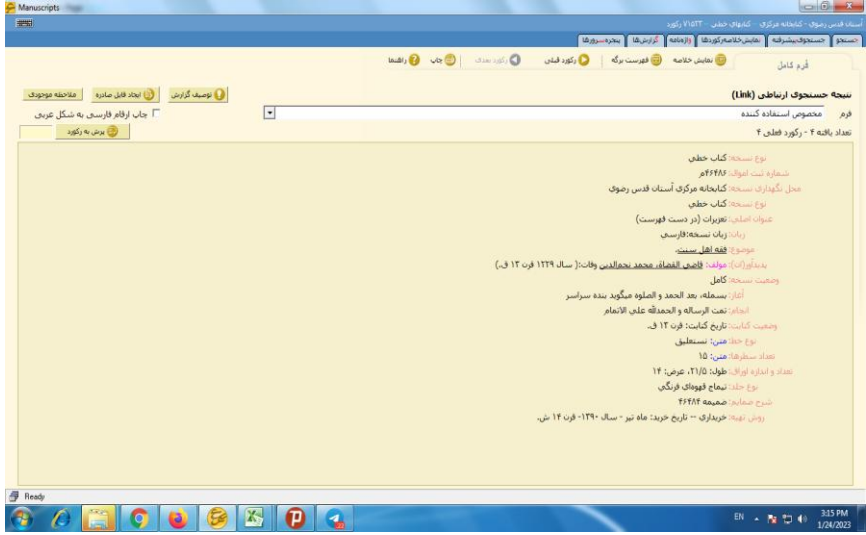
Üçüncüsü de, örfî hukukun özellikle ta'zîr cezalarıyla ilgili kısmını tedvin eden Osmanlı Umumî Kanunnâmelerinin birinci babına benzeyen *Âyîn-i Ekberî* yahut *Ahkâm-*

³ Daha fazla misaller için bkz. Majid Hadduri - Herbert J. Liebesny, *Origin and Development of Islamic Law* (Canada: The Lawbook Exchange, 2008), 83; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri* (İstanbul: OSAV Yayınları, 2006), 1/66-67.

⁴ *Kâunnâme* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 1807), 3; Osmanlı Arşivi (BOA), *Yıldız Esas Evrakı [Y-EE]*, -00010-00058-001-001; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kâunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, (İstanbul: FEY Vakfı Yayınları, 1990-1992), 1-4.

⁵ Jadunath Sarkar, *Mughal Administration* (Calcutta: Patna, 1925). Ayrıca bkz. Ali Muhammed Hân, *Mir'ât-ı Ahmedî* (Farsça Metin) (Baroda-İndien: Syed Nawab Ali, 1928), 1/277-283.

ı *Âlemgirî* isimli kanun mecmuasıdır. Bu kanun, tamamen şer'î hükümlere uygundur; Osmanlı Kanunnâmelerine doğrudan etkisi söz konusu değildir.⁶ 1229 Hicri/1813-14 yılında vefat eden Kâdil-Kudât Necmeddin tarafından telif edilmiştir. Tek nüshası İran Milli Yazmalar arşivindedir ve aşağıda yazma tek nüshanın kimliği verilmektedir:

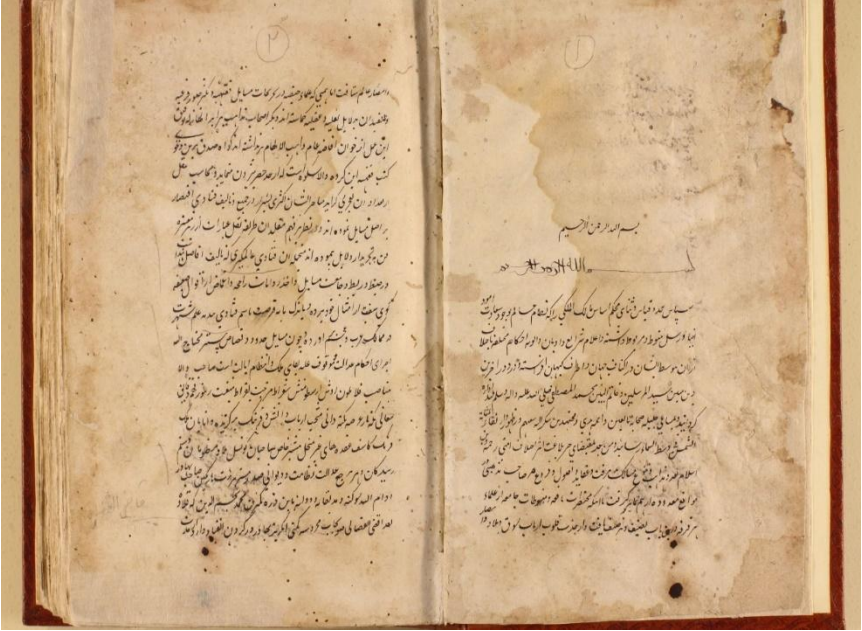

Ta'zîrât, Âsîât-ı Kud's-i Radavî, Kitabhâne-i Merkezi, Yazma Eserler, No: 71523'deki belge ile alakalı şu bilgileri verebiliriz. *Ta'zîrât*'tan haberi olanlar bunun tek nüshası olduğunu ifade etmektedirler. Farsça olduğu da kesindir. Zira bu Farsça yazmanın İran'da Âsîât-ı Kud's-i Radavî, Kitabhâne-i Merkezi'de bulunan nüshanın II. Cildi olduğu yazılmaktadır ve I. Cild ise *Fetâvâ-yı Hindiye*'nin Kitâbu'l-Hudûd kısmının Farsça tercümesidir. Hat türü Nestalik yazısıdır. Yazılış tarihi XIII. asırdır. Sayfaların satır sayısı 15'tir. Sayfaların ebadı 21x14'tür. Cildi kahverengidir.

Bu arada Muhammed Necmüddin'in aynı zamanda Farsça'ya tercüme ettiği *Fetâvâ-yı Âlemgirîye*'nin Kitâbu'l-Hudûd kısmı da aynı kütüphanede ve Farsça olarak I. Cild diye kaydedilmiştir. İki sayfasını buraya naklediyoruz.⁷

⁶ Hân, *Mîr'ât*, 1/277-283; Sarkar, *Mughal*, 125-132; Uriel Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law* (Oxford: Clarendon Press, 1973), 317; *Ta'zîrât* (İran: Âsîât-ı Kud's-i Radavî, Kitabhâne-i Merkezi, Yazma Eserler, 71523).

⁷ *Tâzîrât-ı Âlemgirî*, İran: Âsîât-ı Kud's-i Radavî, Kitabhâne-i Merkezi, Yazma Eserler, 35387 a-m_0008.

3.1. Mevcut Şer'î Hükümlerin Devlet Kanunu Haline Getirilmesi

Devletin yasama yetkisi öncelikle fıkıh (İslâm hukuku) kitaplarındaki şer'î hükümleri pratik kolaylık için kanunlaştırmaktı. Buna aslında yasama yetkisinden ziyade devletin kanunlaştırma faaliyeti demek daha doğrudur.

Devletin bu yasama yetkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan düzenlemelerin her hükmünün Şeyhülislâm tarafından onaylanması gerekmiyordu, çünkü bu tür kanunların kuralları herkesi bağlıyordu. Devlet sadece bu hükümlerin yasa koyucusuydu.⁸

Müslüman hukukçular, ülkenin ülü'l-emrinin mevcut mezheplerden birini resmî mezhep olarak ilan edeceği ve kabul edilen resmî mezhep içindeki herhangi bir görüşü diğerine tercih edebileceği konusunda anlaşmışlardır.

İşte *Fetâvâ 'Alemsgîrî*, aynı zamanda *el-Fetâvâ'l-'Alemsgîriyye* (Arapça: الفتاوى العالمگیریة) veya *el-Fetâvâ'l-Hindiyîye* (Arapça: الفتاوى الهندية), Bâbü Sultânı Muhammed Muhyiddin Evrengzib Âlemgîrî döneminde Bâbü Devleti'nin yasası ve temel düzenleyici organı olarak hizmet veren, devlet yönetimi, genel ahlak, askeri strateji, ekonomi politikası, adalet ve ceza üzerine 17. yüzyıl şeriat temelli bir derlemedir. Daha sonra 18. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar sömürülen Güney Asya'da Şeriatı uygulamak için referans yasal

⁸ Ebussu'ûd Efendi, *Risâle Fil-'Öşr* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Râşid Efendi 1036), 33-41.

metin haline geldi ve "Hindistan'da yapılan Müslüman hukukunun en büyük özeti" olarak müjdelendi.

Şah Cihan'ın Hindistan'da elli yıl kadar saltanat süren üçüncü oğlu Sultan Evrengzîb'in (1658-1707) emriyle telif edilmiştir. Evrengzîb, fıkıh kitaplarında dağınık halde bulunan kuvvetli görüşlerin kazâ ve fetvaya esas olacak şekilde tasnif edilerek düzenlenmesini emretmiş ve bu maksatla bir heyet oluşturulmuştur. Eser, Burhânîpûrlu Şeyh Nizâm (ö. 1090/1679) başkanlığında onar kişilik birer ekiple çalışan dört yardımcısı Şeyh Vecîhüddin, Şeyh Celâleddin Muhammed, Kadı Muhammed Hüseyin ve Molla Hâmid'den meydana gelen âlimler heyetinin ortak çalışmasıyla 1664-1672 yılları arasında kaleme alınmıştır. Bu çalışmaya katılanlar arasında Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'nin babası Şah Abdürrahim de bulunmaktaydı. Saltanatı sırasında İslâm esaslarını uygulamaya ve sünneti ihyaya çalışan, özel hayatında da müttaki bir zat olan Sultan Evrengzîb'in çalışmalara bizzat nezaret ettiği ve eserin hazırlanması için 200.000 rupilik bir harcama yapıldığı kaydedilmektedir. Eser tamamlandıktan sonra sultanın emriyle devletin resmî makamlarınca uygulamaya konulmuştur.⁹

el-Fetâva'l-Âlemgîriyye, Hicaz da dâhil olmak üzere dünyanın farklı bölgelerinden, başta Hanefi mezhebinden olmak üzere birçok önde gelen âlimin eseridir. Hükümdar Evrengzîb, *el-Fetâva'l-Âlemgîriyye*'yi derlemek için 300'ü Güney Asya'dan, 100'ü Irak'tan ve 100'ü Hicaz'dan olmak üzere 500 İslâm hukuku uzmanını bir araya getirmiştir. Lahorlu Şeyh Nizam, *el-Fetâva'l-Âlemgîriyye*'yi derleyecek olan komisyonun başkanlığına getirildi. Bu âlimlerin yıllar süren çalışmaları, Bâbü Dönemi'nin sonlarında Güney Asya için bir İslâm hukuku kanunu ile sonuçlandı. Bu kanun, kişisel, aile, köleler, savaş, mülkiyet, dinler arası ilişkiler, muamelat, vergilendirme, ekonomik ve diğer hukuka ilişkin bir dizi olası durum ve bunların zamanın fakihi tarafından verilen fiki hükümlerini içermektedir.

Hanefî mezhebine dair birçok muteber kaynaktan derlenen *el-Fetâva'l-Âlemgîriyye*'nin tertibinde Hanefîler'in meşhur kitaplarından *el-Hidâye* örnek alınmıştır. Eserin telifinde, fetva için tercih edilen ve kuvvetli rivayetlere (zâhirü'r-rivâye) dayanan görüşler esas alınmış, zayıf rivayetlere (nevâdir) dayanan görüşlere ise meselenin cevabı zâhirü'r-rivâyede bulunmadığı veya nevâdir görüşün "fetva işareti"ni taşıdığı hallerde yer verilmiştir. Hükümler alındıkları yerlerdeki asıl metinleriyle ve kaynak zikredilerek verilmiş, zaruret olmadıkça metin değiştirilmemiştir. Alınan metnin değiştirilip değiştirilmediği mukaddimede zikredilen özel işaretlerle belirtilmiştir. Diğer

⁹ Ahmet Özel, "Âlemgîriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/365-366.

mezheplerin görüşlerine yer verilmeyen eserde teferruat ve tekrardan kaçınılmış, bazı istisnalar dışında hükümlerin delilleri verilmemiştir. Kaynaklarda bir mesele hakkında iki ayrı hükmün bulunması halinde, her ikisi de tercih edilmiş ve fetva işareti taşıyorsa veya hiçbirinde delilin kuvvetini gösteren bir işaret yoksa, her iki hüküm de alınmıştır. *el-‘Âlemgîriyye*’ye “Fetâvâ” adı verilmiş olmasına rağmen eser Osmanlı fetva kitapları tarzında günlük hayattaki problemlerin cevabı mahiyetinde olmayıp genel fikhî hükümleri ihtiva etmektedir.¹⁰

el-Fetâva'l-‘Âlemgîriyye, *Sahîh-i Buhârî*, *Sahîh-i Müslim*, *Sünen-i Ebû Dâvûd* ve *Sünen-i Tirmizî* de dahil olmak üzere hadis rivayetleriyle desteklenmiş Kur’ân ayetlerinden oluşmaktadır.¹¹

el-Fetâva'l-‘Âlemgîriyye birkaç nedenden dolayı dikkate değerdir:

Başlangıçta çeşitli dillerde 30 cildi kapsıyordu, ancak şimdi modern baskılarda 6 cilt olarak basılmaktadır.¹²

Başta Bengal Subahı olmak üzere Güney Asya ekonomisine doğrudan önemli bir katkı sağlayarak proto-endüstrileşmeyi dalgalandırdı.¹³

Bâbü Devleti boyunca adli hukukun temeli olarak hizmet etmiştir.

İnsanlara dinlerine göre farklı muamele eden bir hukuk sistemi yarattı.

Diğer Hanefi metinlerine benzer şekilde¹⁴, *el-Fetâva'l-‘Âlemgîriyye*’deki kanunlar, başka konuların yanı sıra, aşağıdakileri açıklamaktadır:

İngiliz hâkimiyetine girinceye kadar Hindistan’da İslâm hukukunun uygulanmasında en önemli kaynak olan ve bu sebeple İngiliz mahkemelerince de itibar edilen *el-‘Âlemgîriyye*’nin birçok kütüphanedeki yazmaları yanında değişik baskıları ve bazı dillere yapılmış tam veya kısmî tercümeleri vardır. (Arapça baskıları: Kalküta 1827-1832; 1243; 1251, I-IV; Ahmedî 1278; Leknev 1292; Kanpûr 1895 [Kalküta 1827 tabının ikinci yarısı, taş basması]; Bulak 1276, 1278, I-VI [Abdurrahman el-Behrâvî’nin tashihi ile], 1310-1311, I-VI [kenarında *Fetâvâ Kâdîhân* ve *el-Fetâvâ'l-Bezzâziyye* ile]; Kahire 1282, 1323). *el-‘Âlemgîriyye*’yi ilk defa Abdullah Rûmî Çelebi Farsça’ya tercüme etmiştir. Bazı

¹⁰ Özel, “Âlemgîriyye”, 2/366.

¹¹ Jamal Malik, *Islam in South Asia: A Short History* (Leiden: Brill Academic, 2008), 194-197.

¹² al-Bernhâpurî, Nazarudeen, *Fatawa Hindiyah* (Damascus, Beirut, Kuwait: Dar an-Nawadir, 2013).

¹³ S. M. Hussein, *Structure of Politics Under Aurangzeb 1658-1707* (India: Kanishka Publishers Distributors, 2002), 158.

¹⁴ Alan Guenther, “Hanafi Fiqh in Mughal India: The Fatawa-i Alamgiri”, *India’s Islamic Traditions: 711-1750*, ed. Richard Eaton (New Delhi: Oxford University Press, 2006), 209-230.

müelliflerin belirttiğine göre Âlemgîr'in kızı Zîbünnisâ tarafından yaptırılan bu tercüme pek itibar görmemiş olmalıdır ki mevcut herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır. Eserin daha sonra Muhammed Necmeddin Ali Han (ö. 1814) tarafından yapılan kısmî Farsça tercümesi Kitâbü'l-Ĥudûd ve Kitâbü'l-Cinâyât ise basılmıştır (Kalküta 1813). Seyyid Emîr Ali Melihâbâdî'nin (ö. 1917) *Fetâvâ-i Hindiyeye* adıyla yaptığı Urduca tercüme de matbu olup baş tarafında önemli bilgiler ihtiva eden 300 sayfalık bir mukaddime vardır (I-X, Leknev; Lahor 1964). İngilizce'ye yapılan kısmî tercümeleri de şunlardır: N. B. E. Baillie, *The Moohummudan Law of Sale* (London 1850); a.mlf., *The Land Tax of India* (London 1853); a.mlf., *A Digest of Moohummudan Law* (London 1875, 1887; Lahor 1957); Mahomed Ullah İbn S. Jung, *The Muslim Law of Preemption* (Allahabad University Studies, 1931, VII/1, 1-334). Eser, Mustafa Efe tarafından *Fetâvâ-yı Hindiyeye* adıyla Türkçe'ye de tercüme edilmiştir (I-XVI, Ankara 1984-1988).¹⁵

3.2. Devlete Karşı İşlenen Suçlar ve Ta'zîr Suçları için Cezaları Belirlemesi: Bâbü'r Kanunnâmeleri (Ta'zirât)

Müslüman hukuk sistemi, iki ana kaynaktan oluşur: Şer'î hükümler ve âlimlerin ihtihâdlarıyla oluşturulan kurallar. Ancak halkın güvenliğini sağlamak, devlet düzenini korumak ve siyasî işleri yürütmek gibi konularda kararlar genelde yöneticilere ve deneyimli devlet adamlarına bırakılmıştır. Bu tür kararlar, dinî denetimden (fetvâ ya da şeyhülislâm onayı gibi) geçmeyebilir. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nde genelde şeyhülislâm ya da kâdî onayı olmadan hiçbir kanun, fermân veya hüküm yürürlüğe girmezdi. Ancak, eğer sultan aynı zamanda yetkili bir âlimse, bu kural istisna edilebilirdi.¹⁶

Osmanlı Kanunnâmelerinde bu yetki, "haksız fiilleri önlemek ve bastırmak için fesatçılar ve zalimler için her türlü cezayı belirlemek gibi bazı yasal aflar" olarak açıklanmıştır. İslâm hukuku, hakkında kesin bir ceza belirlenmeyen bu tür ta'zîr suçlarının cezalarının belirlenmesini zamanın ülü'l-emrine havale etmiştir. Nitekim Fâtih, ikinci Bayezid, I. Selim ve I. Süleyman dönemlerine ait genel Osmanlı Kanunnâmelerinin ilk bölümünü oluşturan ceza kuralları, yani özel hukuk, ferdî ve istisnâ ceza kuralları ile Zülkadirîlere ait Alaüddeve ve Bozok Kanunnâmelerinin büyük bir kısmı tamamen bu yetkinin kullanılmasıyla düzenlenmiştir. Tam olarak riayet edilmese de 1274/1858 tarihli ceza kanununda yer alan aşağıdaki hüküm bu yasama yetkisini formüle etmiştir:

Doğrudan devlete karşı işlenen suçların cezalarını uygulamak devletin hakkıdır; bireye karşı işlenen herhangi bir suçun kamu düzenini ihlal etmesi durumunda da devlet ceza

¹⁵ Özel, "Âlemgîriyye", 2/366.

¹⁶ Akgündüz, *Osmanlı Kânunnâmeleri*, 1/85; Yunus Koç, "Early Ottoman Customary Law", *Shattering Tradition*, ed. Walter Dostal - Wolfgang Kraus (London: I.B. Tauris, 2005), 96.

uygulama hakkına sahiptir. Bu sebeble İslâm hukukunda uygulama alanı bulan ta'zîr suçlarının derecelerinin ve çeşitlerinin devlete verilmesi (emr-i ulul-emr) söz konusudur. Bu Kanunnâme sadece ta'zîr suçlarını kapsar ve Şerî'at tarafından belirlenmiş olan ferdî haklarla ilgilenmez”¹⁷

İşte yukarıda sultanın aynı zamanda tüm şer'î hükümlerin *el-Fetâva'l-Âlemgîriyye* adı altında büyük bir külliyatta toplanmasını istediğini görmüştük. Evrengzîb, cezalar ihtiva eden bir fermân çıkarmaya ve uygulamaya başlamıştır. En önemlisi, o dönemde Hindistan'daki Müslüman Bâbü devletinin güçlü hükümdarı olan I. Evrengzîb, gayrimüslimlerin ibadetlerine müdahale eden yasalar çıkarmıştır. Bu ceza kanununu 1672 yılında hazırlamıştır. Evrengzîb'in Kanunnâmesi, Sulţân Süleyman'ın Kanunnâmesi kadar önemlidir. I. Evrengzîb, Osmanlı Devleti'nde ta'zîr suçları ve kanunnâme gibi idarî konularla ilgili *Ta'zirât*'ı yürürlüğe koymuştur. Bu *Ta'zirât*, 1813 yılında Muhammed Necmuddîn Han tarafından *el-Fetâva'l-Âlemgîriyye* ile birlikte Farsça'ya çevrilmiştir.¹⁸

4. Ta'zîr Suçları ve Cezaları

4.1. Ta'zîr ve Siyâset

İslâm hukuku ile ilgili olarak incelenmesi gereken öncelikli konu ta'zîr meselesidir. Sadece modern hukukçuların büyük çoğunluğu değil, konuyu tartışan Batılı hukukçuların da neredeyse tamamı yanılmaktadır. Kaldı ki mevcut çalışmalar, Osmanlı ceza kanunlarının bu meseleye bakılmaksızın bütünüyle analiz edilemeyeceğini göstermektedir.¹⁹ Bu doğrultuda, öncelikle ta'zîri tanımlayacak ve ardından onu ceza hukukunun diğer yönlerinden ayıran özellikleri üzerinde duracağız.

Ta'zîr kelimesi aslında "bir şeyi durdurmak" veya "durma noktasına getirmek" anlamına gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de "yardım etmek" manasında da kullanılmıştır. Öte yandan, ta'zîr aynı zamanda "saygı" veya "onur" anlamına da gelir. Bu, bir kişiye ta'zîr cezası verildiğinde, sonuç olarak kötü eylemden kaçınıldığı ve aynı zamanda şahsî saygının veya gururun korunduğu anlamına gelir.²⁰ Bu cezaya ta'zîr denmesinin nedeni,

¹⁷ 1858 Ceza Kânunname-i Humâyûnu, Madde I.

¹⁸ Shama Churun Sircar, *The Muhammadan Law*, Thacker, 1873, 55-57; Ishwari Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India from the Advent of Islam to the Death of Aurangzeb* (Allahabad: Indian Press, 1965), 609; John F. Richards, *The Mughal Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995).

¹⁹ Krş. Haim Gerber, *State, Society, and Law in Islam: Ottoman Law in Comparative Perspective* (Albany: Suny Press, 1994), 59; Uriel Heid, *Studies in Old Ottoman Penal Law*, 276vd.; Koç, "Early Ottoman Customary Law", 75; Tahir Taner, *Ceza Hukuku* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1949), 2.

²⁰ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 22/304.

suçluları suç teşkil eden eylemleri yapmaktan veya tekrarlamaktan caydırmasıdır. Ta'zîr terimi hukuken had ve kısas cezalarının dışında kalan suç ve cezaları ifade eder. Ta'zîr cezalarının miktar ve niteliği Kur'an ve Sünnet'te belirlenmemiştir. Hukukçular, ta'zîri genellikle cezası kesin olarak tespit edilmemiş yasak fiillere verilen ceza olarak tanımlar.²¹

Ancak, İslam hukuku her suçun cezasını ayrıntılı bir şekilde belirlememiştir. Sa-dece kamu düzeni ve kişi haklarını ciddi şekilde etkileyen suçların cezaları ayrıntılı olarak tespit edilmiştir. Diğer suçların cezaları ise belli kurallar çerçevesinde, döneminin yasama organı veya yöneticisine (ülü'l-emr) bırakılmıştır.

Ta'zîr cezalarını ülü'l-emre bırakılan diğer cezalardan ayıran iki husus dikkat çekicidir. Birincisi, diğerleri belirli cezalara tâbi iken, herhangi bir suç için tebliğden idama kadar değişen bir dizi ta'zîr cezası mevcuttur. Suça ve suçluya ilişkin takdir hakkı ülü'l-emre ait olup, suçun cezasını -yasal olarak uygulanması şartıyla- o belirleyecektir. İkinci olarak, ülü'l-emr diğer suç ve cezaları affetme yetkisine sahip değilken, ta'zîr cezaları için bu yetkiye sahiptir.²²

Burada ta'zîr teriminin geniş anlamda kullanıldığını ve Osmanlı uygulamasındaki bazı belgelerde olduğu gibi İslâm hukuku kitaplarının çoğunda bulunan sınırlı anlamıyla alınmadığını belirtmeliyiz. Bu terim, tebliğden celd'e (sopa ile dövme) kadar olan cezaları ifade etmek için kullanılmaktadır.²³

4.2. Ta'zîr Suçları ve Çeşitleri

İslâm hukukunda, cezaları ülü'l-emrin takdirine bırakılan yasak eylemler, şer'î kaynaklarca belirlenen had ve kısas gibi kesin cezalardan daha fazladır. Ancak bu durum, ta'zîr cezalarının İslâm hukukunun dışında olduğu anlamına gelmez. Ülü'l-emr, sınırlı yasama yetkisini kullanırken tamamen özgür değildir; bu yetkisini İslâm hukuku tarafından belirlenen temel ilke ve kriterlere uygun şekilde kullanmak zorundadır. Bu nedenle, ta'zîr cezaları İslâm hukuku çerçevesinde, fakat yöneticilerin takdirine dayalı olarak belirlenmektedir. Bu ilkeler ışığında ta'zîr cezaları iki gruba ayrılabilir.

²¹ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an* (Beirut: Daru'l-Fikr, ts.), 564; Ebû Ya'lâ Muhammed b. el-Hüseyin b. Muhammed b. Halef el-Ferrâ, *al-Ahkâmü's-Sultâniyye* (Kahire: Dâru'l - hadîs, 1357), 363; Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâyi'* (Beirut: Dar'ul-Kutub el-Arabiyye, 1974), 7/33, 64; Abdülkadir Udeh, *et-Teşrî'u'l-Cinâi el-İslâmî* (Beirut: Dâru'l - Kütübi'l - İlmiyye ts.), 1/126-27; Molla Husrev, *Dürerü'l-Hukûkâm* (İstanbul: Şirket - i Sahâfiye - i Osmâniyye, 1317), 2/74-75; el-Karâfî, *ez-Zahîre*, nşr. Muhammed Haccî vd. (Beirut: y.y, 1994), 12/118.

²² Kâsânî, *Bedâi'*, 7/63; Ebû Ya'la, *el-Ahkâm*, 363; Udeh, *et-Teşrî*, 1/127; Molla Husrev, *Dürer*, 2/74.

²³ Krş. Molla Husrev, *Dürer*, 2/74.; Dâmâd Abdurrahman Gelibolulu Şeyhzâde, *Mecma'u'l-Enhur Şerhu Mültekâ'l-Ebhur* (İstanbul: Dârü't-tibâati'l-âmire, 1331), 1/617-618.

4.2.1. Yasak Fiillerin İşlenmesinde Ta'zîr Cezası (Ma'âsî)

Daha önce açıklandığı üzere ta'zîr, had veya keffâret gerektirmeyen yasak fiillere uygulanan cezadır. Müslüman âlimler, ta'zîri üç kategoriye ayırır.

1) Birincisi, cinayet, hırsızlık, zina gibi had, kısas veya diyet cezalarını gerektiren suçlardır. Bu suçlarda, had veya kısas uygulanabilmesi için gerekli şartlar tam olmadığı durumlarda, ta'zîr cezası devreye girer. Ancak, kısas ve recm dışında, ta'zîr cezaları diğer had veya kısas cezalarıyla birlikte açıkça uygulanmamıştır. Yine de kamu yararı gerektiriyorsa, ta'zîr cezaları diğer cezalarla birlikte uygulanabilir.

2) İkincisi, suçlulara sadece keffâret cezalarının verildiği ve haklarında had cezasının uygulanmadığı yasak fiillerdir: Ramazan ayında gündüz vakti ve hayız halindeyken cinsel ilişkide bulunmak gibi.²⁴ Bu kategoride sadece birkaç yasak fiil vardır: Oruç ve imsak ibadetleriyle ilgili suçlar, yemînleri bozmak ve kadının âdet veya hayız döneminde cinsel ilişkiye girmek. Bu tür ma'siyetlere ta'zîr cezası verilir verilemeyeceği konusunda âlimler farklı görüşlere sahiptir. Ancak genel kabul gören görüş, hem ta'zîr hem de keffâret cezalarının uygulanması gerektiğidir.²⁵

3) Üçüncüsü, suçlulara had veya keffâret cezalarının verilmediği yasak eylemlerdir.²⁶ Yasak fiillerin çoğu bu kategoride yer alır ve aşağıdaki türlerden birine girer:

Birinci kategori, asıl cezası had olan ancak had esaslarının şartları tam olarak yerine getirilmediği için ta'zîr cezasına çarptırılan yasak fiilleri kapsar. Buna örnek olarak, değeri nisaptan (hırsızın suçlu sayıldığı çalınan şeylerin oranı/miktarı) daha az olan şeyleri çalmak veya güvenli bir şekilde muhafaza edilmeyen şeyleri çalmak verilebilir.

İkinci kategori, kişinin karısıyla ters ilişkiye girmesi gibi bilinmezlik (şübehat) ya da bir babanın öz oğlunu öldürmesi gibi bazı istisnâ fiiller sebebiyle asıl had cezası düşürülen yasak fiillerdir. İkincisi, kısas ve had cezalarının dışında tutulur, ancak ta'zîr cezalarının dışında tutulur.

Üçüncüsü, had cezası verilmeyen yasak fiillerdir. Bu, leş yemek, kan içmek, hile yapmak, yolsuzluk yapmak, rüşvet almak, kumar oynamak ve benzeri yasakları kapsar.

²⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye* (Kahire: Darü'l-Hadis, 1317), 281. İhram, bir Müslüman'ın büyük hac (hacc) veya küçük hac (umre) yapmak için girmesi gereken kutsal durumdur. Bir hacı, mîkât olarak bilinen hac sınırını geçmeden önce temizlik ritüellerini yerine getirerek ve öngörülen kıyafetleri giyerek bu duruma girmelidir.

²⁵ Nevevî, *Kitâbu'l-Mecmû*, 22/305.

²⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hukmiyye*, 281.

Tamamen yasaklanmış olmalarına rağmen haklarında had veya kısas cezası belirlenmemiş olan bu tür fiiller, yasaklanmış bazı yiyecek ve içecekleri yemek ve içmek, ölçü ve tartıda hile yapmak, yalan yere yemîn etmek, faiz yemek, sövmek, hakaret etmek, rüşvet almak ve benzeri tüm yasak fiilleri ihtiva eden ta'zîr suçlarıdır. Bu tür ta'zîr cezaları Osmanlı hukukçuları tarafından mücerred siyâset cezaları (mücerred siyâset) olarak adlandırılır.

4.2.2. Kamu Menfaatini İhlal Edenler İçin Verilen Ta'zîr Cezaları

Şerî'ata göre ta'zîr cezası genellikle yasak fiiller (ma'siyet) işlendiğinde uygulanır. Ancak, bazı istisnai durumlarda bu kuralın dışına çıkılabilir. Bu istisnalar, doğrudan kamu yararını ilgilendiren ve günah olup olmadıkları önceden net bir şekilde belirlenemeyen fiillerle ilgilidir. Burada yasaklanan, eylemin kendisinden ziyade, eylemin toplumu veya kamu düzenini tehdit eden yönleridir. Nitekim, ta'zîr cezasının yasak fiil gerçekleşmediği durumlarda da uygulanabileceğini gösteren örnekler mevcuttur. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir keresinde eşek çalmakla suçlanan bir adamı hapsetmiş ve ancak suçsuz olduğu kanıtlandıktan sonra serbest bırakmıştır. Bu, adamın sadece suçlandıktan sonra (suçlu olduğu kanıtlanmadan) hapse gönderildiği ve günah olup cezası hapis olan başka bir şey yapmadığı anlamına gelir. Başka bir örnekte, çocuklar namaz kılmakla yükümlü olmamalarına rağmen, namaz kılmadıkları için bir ders olarak dövülebilirler. Namazı ihmal ettikleri için değil, kamu yararını korumak için cezalandırılırlar.

Yasak olmadığı halde kamu yararı ve düzeni açısından yasak fiil olarak kabul edilen bu fiiller ta'zîr suçları olarak da adlandırılır. Devletin koyduğu meşru kanunları ihlal etmek, trafik kurallarını ihlal etmek, askerî disipline uymamak bu gruba girer. Örneğin, İslâm'da herhangi bir malı herhangi bir yerde satmak caiz olmakla birlikte, devlet belirli malların ihracatına yasak getirmişse ve kamu yararı bunu gerektiriyorsa, bu malları ihraç etmek suç olabilir.²⁷

4.2.3. Küçük Suçlar İşleyenler İçin Ta'zîr Cezaları

Âlimler, kınanacak (mekrûh) fiilleri yapmanın ve övülecek (mendûb) şeylerden kaçınmanın günah sayılıp sayılmayacağı konusunda farklı görüşlere sahiptir. Bazıları bu tür durumların suç olarak değerlendirilmeyeceğini ve dolayısıyla ilgili kişilerin cezalandırılmayacağını söylerken, diğerleri farklı düşünmektedir.

Görüş ayrılığı, mekrûh ve mendûbun tanımlanmasındaki ihtilaftan kaynaklanmaktadır. Mekerûh ve mendûbun sırasıyla haram ve farz ile aynı şeyler olmadığını

²⁷ Dâmâd, *Mecma'u'l-Enhur*, 1/617; Molla Husrev, *Dürer*, 2/74; Udeh, *et-Teşrî*, 1/149-63; el-Kasanî, *Bedâyi* 7/63-64.

söyleyenlere göre, mekrûh olanı yapan ve mendûb olandan kaçınanlara ceza verilmez, çünkü sadece mükellefler cezalandırılabilir. Diğerlerine göre mekrûh ve mendûb sırasıyla "yapılmaması gereken" ve "yapılması gereken" anlamına gelir. Onların bakış açısına göre, eğer bir kişi mekrûh olanı yapıyor ve mendûb olanı yapmıyorsa, o kişi doğru davranmıyor demektir ve cezalandırılmalıdır. Bu tür insanlar cezalandırılrsa da, günah işlemiş sayılmazlar, sadece küçük suç işlemiş sayılırlar. Âlimlerin bu ikinci görüş için ileri sürdükleri gerekçe şudur: Ömer İbnü'l-Hattab bir keresinde kör bir bıçakla keçi kesen bir adama ta'zîr cezası vermiştir. Adamın yaptığı şey mekrûh olduğu halde Hz. Ömer onu cezalandırmıştır.²⁸

İslâm hukukuna göre ta'zîr suçları grubuna dâhil olan fiilleri böylece özetlemiş olduk. Ta'zîr suçu olarak kabul edilen bu tür fiiller, cezalarına göre veya başka kriterler temelinde başka bir şekilde sınıflandırılabilir. Örneğin, 1274/1858 tarihli Ceza Kanunu, Avrupa Ceza Kanunları'nı taklit ederek ta'zîr suçlarını (İslâm hukukundaki suçlar değil) üçlü bir esasa göre sınıflandırmıştır. Ancak, bu yeni sınıflandırma, İslam hukukundaki had-kıyas-ta'zîr ayrımını geçersiz kılmamış, aksine ta'zîr suçlarının daha kapsamlı bir şekilde düzenlenmesine olanak tanımıştır.

4.3. Ta'zîr Cezaları ve Hedefleri

Şer'î açıdan bakıldığında ta'zîr, itaatsizlik veya suç için şer'î olarak sabit olmayan, had ve keffâret suçu sayılmayan bir ceza olarak tanımlanır. İslâm'ın ilk dönemlerinde Ebû Musa el-Eş'arî, Kâdî Şureyh, İbn Ebî Leylâ, İbn Şübrüme, Osman el-Betti ve diğer kâdîların yaptığı gibi, cezayı belirlemek yöneticiye (ülü'l-emr) veya hâkime aittir.²⁹

Bununla birlikte, İslâm devleti bu ta'zîr kuralını, işlenen suça uygun olması şartıyla, suçlulara verilecek ceza da dâhil olmak üzere, ayrıntılı ve ilgili hususları sabit olacak şekilde uygulama hakkına sahiptir. Bu oldukça gereklidir çünkü hudûd ve kıyas kapsamına girenler gibi ayrıntıları Şer'î tarafından belirlenen suçlar, ta'zîr suçları olarak sınıflandırılanlara kıyasla çok azdır. Başka bir deyişle, ta'zîr suçları sayıca hudûd ve kıyas suçlarından çok daha fazladır. Bu sebeple, yöneticilerin hudûd ve kıyas kapsamında sınıflandırılmayan suçlarla başa çıkmak için özel kurallar veya kanunlar koyması çok önemlidir.

²⁸ Kâsânî, *Bedâi'*, 7/64; Udeh, *et-Teşrî* 1/155.

²⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Ĥukmiyye*, 282-83; 685; Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecciddîn Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *es-Siyâsetü's-Şer'iyye fi İslâhi'r-Râ'i ve'r-Ra'iyye*, nşr. Muhammed İbrâhim - Muhammed Âşûr (Kahire: y.y., 1969), 145.

Veliyyü'l-emr veya kâdî, kendi hikmet ve takdirini (ictihâd) kullanarak ta'zîr cezasının türünü belirleme yetkisine sahip olsa da, bu konuda sınırsız yetkiye sahip değildir. Ta'zîr cezasının Şerî'atın metnine (nass), genel ilkelerine ve bizzat Şerî'atın ruhuna uygun olması son derece önemlidir. Veliyyü'l-emr tarafından belirlenen cezaların ve yaptırımların insan yapımı değil İslâmî bir ta'zîr kanunu olarak kabul edilmesini sağlamak için İslâm âlimleri çok önemli ve özel birkaç şart ortaya koymuşlardır. Bunlardan en önemlisi, ülkeyi yöneten veliyyü'l-emrin hudûd kanununu uygulaması ve İslâmî hükümlere bağlı kalmasıdır. Ancak bu şart yerine getirilirse veliyyü'l-emr şahsî bütünlüğe ('âdil) sahip bir lider olarak kabul edilebilir. Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

“(...) Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.”³⁰

Daha önce bahsedilen şartlara ek olarak, ta'zîr cezasının karşılaması gereken dört şart daha vardır.

1. Böyle bir cezanın amacı İslâm dininde hayat, beden, din, mal ve akıl olarak ifade edilen beş temel değeri (zarurât-ı hamse) korumaktır. Şehvet, kötülük ve hatta bireysellik uğruna değildir. Bu çok önemlidir çünkü İslâm'ın önemi ile şehvetin/kötülüğün önemi birbirinden ayrıdır ve sonsuza kadar da ayrı kalacaktır.

2. Cezaların amacı insanları kötü eylemlerden caydırmak ya da en azından bu tür eylemleri azaltmaktır. Bu sebeple, cezalar işlenen suçla orantılı olmayan herhangi bir zarara veya hasara yol açmamalıdır. Bu, çıkarılması gereken bir ders ve şahsî gelişim için bir temeldir.

3. Ceza, işlenen suçla doğru orantılı olmalıdır - ne daha fazla ne de daha az.

4. Uygulanan ta'zîr cezası, bireyin veya grubun konumu ne olursa olsun, toplumdaki herkes tarafından yerine getirilmelidir. Bunun istisnası yoktur.

Ta'zîr cezaları, türü Şerî'at tarafından belirlenmemiş yasak fiillerin işlenmesine yönelik cezalardır. Bu cezalar, sadece öğüt vermek veya uyarmaktan hapse atılmaya, işkence görmeye veya büyük suçlar için ölüm cezasına çarptırılmaya kadar değişebilir. Ta'zîr cezası, hudûd, kışâs ve diyet kapsamında ele alınanlar dışındaki tüm suçlara uygulanır. Hudûd, kısas ve diyet suçları, gerekli şartlar sağlanmadığı durumlarda ta'zîr cezalarıyla cezalandırılabilir. Ancak, bu suçlar için belirlenen şartlar tam olarak yerine getirildiğinde, ta'zîr cezaları uygulanamaz. Ayrıca, ta'zîr cezaları, örneğin zina suçunda olduğu gibi, sürgün cezası şeklinde ek bir ceza olarak da uygulanmamalıdır.

³⁰ el-Mâide 5/44.

İslam ceza hukukunda, ta'zîr suçları için pozitif hukukta olduğu gibi sabit veya kesin cezalar bulunmaz. Bunun nedeni, suçların ve suçluların durumlarının birbiriyle farklılık göstermesidir. Şerî'at, farklı suçlar için az ciddiden çok ciddiye kadar değişen çeşitli ceza türleri öngörür. Bu esneklik, kâdînin suçu ve suçluyu dikkate alarak en uygun cezayı belirlemesini sağlar. Ta'zîr sisteminde kâdî, toplumun genel faydasını gözeterek adil bir ceza uygulamakla sorumludur. Bu yaklaşım, sistemin etkili ve verimli bir şekilde işlemesine katkıda bulunur.

İslâm hukukunun her bir ta'zîr suçu için ayrı ayrı cezalar belirlemediğini ve bunu zamanın yasama organına bıraktığını daha önce belirtmiştik; ancak bu, ülü'l-emrin, yani zamanın yasama organının veya takdir yetkisine sahip olan kâdîların tamamen hür olduğu şeklinde anlaşılmalıdır. Ta'zîr cezalarının belirlenmesinde takip edilecek ilkeler, önemli ta'zîr cezaları ve bunların asgarî ve azamî sınırları orijinal kaynaklarda gösterilmiştir.

Adlî bedensel ceza, ilgili ülkenin kanunlarında belirli suçlar için öngörülen kırbaçlama, sopa, huş ağacı, kamçı, kayış veya dayak cezalarının mahkeme kararıyla resmî bir ceza olarak uygulanmasıdır. Ancak bu cezanın İslâm hukukunda celd olarak adlandırıldığını ve Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından belirli şartlar altında uygulanmıştır.³¹ Tüm İslâm âlimleri sopenin hafif olması, çok göz yaşartıcı veya çok cılız vurulmaması, fazla acı vermeyecek kadar küçük veya gerçekten acıtacak kadar büyük olmaması, kırbaçlayan kişinin elini başından daha yükseğe kaldırmaması ve suçluyu vücudunun farklı yerlerinden kırbaçlaması gerektiği konusunda hemfikirdir. Yüz ve diğer hassas organlara kırbaç vurulmamalıdır.³² Bir zamanlar pek çok ülkede yaygın olan bu ceza artık neredeyse tüm Batı ülkelerinde kaldırılmıştır; ancak bazı Asya, Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde standart bir ceza olmaya devam etmektedir. Bu ülkeler çoğunlukla Malezya, Singapur ve Tanzanya gibi eski İngiliz sömürgeleri (şimdi İngiliz Milletler Topluluğu üyesi) ya da İslâm hukuku (Şerî'at) sistemine sahip Müslüman ülkelerdir. İran, Kuzey Nijerya, Suudi Arabistan, Sudan ve Yemen gibi İslâm hukuk sistemine sahip birçok ülkede çeşitli suçlar için adlî kırbaçlama veya sopa cezası uygulanmaktadır. Endonezya'da (sadece Açe eyâletinde) yakın zamanda ilk kez uygulanmaya başlanmıştır. Burada, kaynaklarda zikredilen ve uygulamada şahit olunan bazı ta'zîr cezalarını en ağırından başlayarak ele alacağız.

³¹ en-Nûr 24/2-4; R. De Seife, *The Shar'ia: An Introduction to The Law of Islam* (London: Austin&Winfield, 1994), 67.

³² *el-Mevsû'atü'l-Fikhiyye*, (Kuveyt: Vakıflar Bakanlığı, 1989), 15/242-47.

5. 'Âlemgîrî Dönemindeki Hukukî Düzenlemeler ile Osmanlı Hukuk Nizamının Mukayesesi

Bu konuyu açıklamak için yine şer'-i şerîf esaslı düzenlemeler ile kanun-ı münîf esaslı düzenlemeleri birbirinden ayırmalıyız.

1) Şer'-i şerîf esaslı hukukî düzenlemeler konusunda 'Âlemgîrî zamanında en büyük şaheser, bizzat Sultân'ın emriyle ve 500 İslâm âlimine ulaşılarak tedvin edilen *el-Fetâva'l-Hindiyye*'dir. Bunun hakkında ayrıntılı bilgileri vermiş bulunuyoruz. Bu bir fetva kitabıdır. Tamamı Hanefî mezhebine ait fıkıh kitapları esas alınarak tanzim edilmiştir.

Doğrudan doğruya Kur'ân ve sünnete dayanan ve fıkıh kitaplarında tedvin edilmiş bulunan hükümlere şer'î hükümler, şer'-i şerîf veya şer'î hukuk denmektedir. Osmanlı hukukunun % 85'ni bu hükümler teşkil eder. Bu sebeptedir ki, Molla Hüsrev'in *Dürrer ve Gurer*'i ile İbrahim Halebî'nin *Mülteka*'sı Osmanlı Devleti'nin medeni kanunu olarak görülmüştür. Osmanlı Devleti'nde resmen ilk defa böyle bir fıkıh kitabının resmî hukuk kodu olarak kabulü *Mülteka'l-Ebhur* isimli kitap hakkında 1648 ve 1687 yıllarında vaki olmuştur. 1549'da vefât eden İbrahim Halebî'ye ait olan bu eser, IV Mehmed'in emriyle *Mevkûfât* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir. *Mülteka* mecmuası, akâid, hukuk, ceza, aile hacr, hacz ve devletlerarası münâsebetlere ait olan hükümleri şâmilidir. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin asıl kanunlar mecmuasıdır. Burada şu iki noktanın da bilinmesinde fayda vardır: Ehl-i sünnet Müslümanların kabul ettiği dört amelî mezhep vardır. Osmanlı Devleti, resmen Hanefî mezhebini benimsemiştir. İkinci husus, bu mezhebin hukukçuları hep aynı derecede nüfuz ve itibar sahibi değillerdir. Her müçtehid, kendisinden büyük bir fakihin re'yine uyar. Bu sebeple *Mülteka* kitabının resmen kabulünden beri, tedvin ve telif olunmuş fıkıh kitapları, tamamen mezkûr eserin şerhi ve izahı ile mahkemelerde esas alınan fetvalardan ibârettir."³³

...Sadrazam olanlar, dâima masâlih-i ibâdullâh ile meşgûl olub ahkâm-ı şer'i şerîfi icrâ... etmekle memurlardır." "... Divan edüp masâlih-i ibâdullâhi şer' ve kanun üzere görürler. Ve fasl-ı nizâ' ve kat'-ı husûmet buyururlar. Ve taleb eden müddeilere şer'î şerîf ve kanun üzere ahkâm-ı şerîfe verirler." "Def-i mezâlim için şer'î şerîf ve kanun üzere buyruldu vermeğe... memurlardır." "(Divan-ı Hümâyûn'da) vezir-i a'zam hazretleri istimâ-i da'vaya şurû' edüp iki tarafından nevbetle arzuhaller okunur. Ve muktezây-ı şer'î şerîf ve kanun üzere masâlih-i ibâdullahı görür ve fasl-ı husûmât ve kat'-ı nizâ' buyurub lâzım gelürse ahkâm-ı hudûd ve ta'zir ve siyâseti icrâ eder."³⁴

³³ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1/270-271.

³⁴ "Osmanlı Kanunnâmeleri (Tevkîf Abdurrahman Paşa Kanunnâmesi)", *Millî Tettebular Mecmuası* 1/3 (Temmuz-Ağustos 1331), 499-500, 508.

Osmanlı kanun koyucusu, *Mülteka* gibi bir fıkıh kitâbını resmî kod olarak kabul etmiştir ve bu eserde tamamen şer'î hükümler söz konusudur. Ayrıca bu ve benzeri kitaplardaki şer'î hükümleri tatbik ettiğini, hem mahkeme kararlarının kaydedildiği şer'îye sicillerinde ve hem de Osmanlı Arşivinde yer alan belgelerde görmek mümkündür.³⁵ Hatta Tanzimat'tan sonra bile, bütün baskılara rağmen had ve kısas cezalarının kaldırılmadığını, *Takvîm-i Vekâyi*'in ilk tertibinin bütün sayılarında ve konu ile ilgili irâde-i seniyyelerde görmek mümkündür.³⁶ Bu konuda Hollandalı bir hukukçu tarafından Sultan II. Abdülhamid'e takdim edilen bir layihada şöyle denilmektedir:

Devlet-i Âliyye'de sûret-i resmîyede ilk defa olarak böyle bir fıkıh kitabı tasdikinin vukû'ı, Mülteka'l-Ebhur nam kitab hakkında 1648 ve 1687 sıralarında vaki' olmuştur. Kitab-ı mezkûr, 1549 tarihinde irtihâl-i dari'l-cinan etmiş olan fakîh-i meşhur İbrahim el-Halebi'nin eseridir. Bu eser Arabiyyü'l-ibare cesim bir mecmu'a olup sonraları Cennetmekân Sultan Mehmed Han-ı Râbi' Hazretlerinin şeref sâdır olan irâde-i seniyyeleri üzerine Türkçe'ye nakil ve tercüme olunmuştur. Bu kitabın bir nüshası, 1824'te ba'de't-tashih ilaveli olarak İstanbul'da basılmıştır. Mülteka Mecmu'ası, akâid, hukuk, ceza, âile, umûr-ı hacr ve hacziye ve bey'eddüvel münasebâta müte'âllık ahkâmı şâmilidir. Bu sebebden kitab-ı mezkûr, Devlet-i Aliyye-i Osmâniye'nin mecmu'a-i kavanini demektir.

Mülteka müellifinin mensup olduğu mezheb-i Hanefî mer'idir. İşbu mezhep, 776 sene-i milâdiyesinde rahmet-i Rahman'a intikâl etmiş olan İmam-ı A'zam Nu'man bin Sâbit Hazretlerinin vaz' ve te'sis buyurdıkları mezheptir. Mezahib-i erba'anın birbirinden farkları ise şer'iatın dördüncü me'hazi olan kıyâsın mahâll-i isti'mâl ve tatbikâtında Kur'an-ı Azimüşşan ile sünnet ve icma' ahkâmını sûret-i tefsir ve tatbikâtındadır.³⁷

2) Kanun-ı münîf esaslı hukuki düzenlemeler konusunda ise, şer'î hükümlerin tanıdığı sınırlı yasama yetkisine veya içtihad esasına dayanılarak, özellikle malî hukuk, toprak hukuku, ta'zîr cezaları, askerî hukuk ve idâre hukukuna ait hukukî düzenlemeler ve temelini örf-âdet, âmme maslahatı gibi tâlî kaynaklar teşkil eden içtihadî hükümlerdir ki, bunlara da örfî hukuk, siyâset-i şer'îye, kanun kanunnâme ve benzeri isimler verilir. Bunlar da şer'î esasların dışına çıkamayacağı için, İslâm hukukunun dışında bir hukuk nizâmı olarak kabul edilemez.³⁸ 11 ciltlik *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî*

³⁵ Ahmed Akgündüz/Hey'et, *Şer'îye Sicilleri* (İstanbul: Türk Dünyasını Araştırma Vakfı Yayınları, 1989), 2/91-142.

³⁶ *Takvim-i Vekâyi*, I. Tertip, S. 1 vd.

³⁷ Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Esas Evrakı (YEE), 14/1540, 26-27.

³⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-Muvakkîn* (Beyrut: y.y., 1970), 4/372-378; Halil Cin - Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi* (Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1989), 1/140, 157; BOA, YEE, 14/1540, 12.

Tahlilleri isimli eserimizde belgelerle ortaya koyduğumuz gibi, Osmanlı Kanunnâmelerinde bu makalede neşrettiğimiz Ta'zîrât Kanunnâmesi gibi, her maddenin fıkıh kitaplarındaki kaynaklarının zikredilmesine gerek duyulmamıştır. Zira yaptığımız tahlillerden de anlaşılacağı üzere, hiçbir maddesinde açıkça şer'î hükümlere aykırı maddeler bulunmamaktadır. Ta'zîrât'da ise tıpkı *Fetâvâ-yı Hindiye*'de olduğu gibi, fıkıh kitaplarından maddelere esas teşkil edilen kitaplar zikredilmektedir.

3) Osmanlı Devleti resmî mezhep olarak Hanefî Mezhebini kabul ettiği gibi, Ta'zîrât'da da Hanefî mezhebi esas alınmıştır. Hatta eğer bu Ta'zîrât'ı, Dede Cöngî Efendi'nin *Siyaset-i Şer'îye Risalesi* ile mukayese ederseniz, zikredilen fıkıh kaynaklarının bile aynı olduğunu görürsünüz. İslâm hukukçuları, ülül-emrin mevcut mezheplerden birini resmî mezhep olarak ilan edebileceğini, kabul ettiği resmî mezhebin içerisinde herhangi bir görüşü diğerine tercih edebileceğini, hatta Tanzimat'tan önce çok az örnekleri bulunsa da, diğer mezheplerdeki bir görüşün zamanın şartlarına ve âmme maslahatına daha uygun olduğu düşüncesiyle mahkemelerde tatbik edilmesini emretme salâhiyeti bulunduğunu kabul etmişlerdir. Mecelle de bu esası “Kazâ, zaman ve mekân ile ve ba'zı husûsâtın istisnâsıyla tekayyüd ve tehassus eder”³⁹ dedikten sonra şöyle açıklamıştır:

Ve kezâlik bir müçtehidin bir hususda re'yi (yani içtihadı), nâsa erfak ve maslahat-ı asra evfak olduğuna binâen onun re'yi ile amel olunmak üzere emr-i Sultanî sâdir olsa, ol hususda hâkim ol müçtehidin re'yine münâfi diğer bir müçtehidin re'yi ile amel edemez, eder ise hükmü nâfiz olmaz” Mecelle mazbatasında da, içtihadî olan meselelerde “İmamü'l-müslimîn hazretleri herhangi kavil ile amel olunmak üzere emreder ise, mücibince amel edilmek vâcib olacağı, belirtilmiştir.”⁴⁰

Bilindiği gibi Hanefî, Şafîî, Mâlikî ve Hanbelî olmak üzere dört meşhur hukuk mezhebi vardır. Osmanlı Devleti'nin ekseri ahalisi Hanefî'dir ve kadılar da Hanefî mezhebi ile hükmetmek üzere memurdurlar. Bununla beraber Irak, Mısır, Hicaz ve Yemen gibi bölgelerde başka mezheplere mensup Müslüman ahali de vardır. Başka mezheplere mensup Müslümanlar arasında meydana gelen ve kendi mezhepleri çerçevesinde fasledilmesi uygun görülen dava ve meselelerde, eğer o mahalde kendi mezhebinden bir

³⁹ Mecelle, md. 1801.

⁴⁰ Mecelle, md.1801; Ali Haydar, *Dürrü'l-Hükkâm Şerhi Mecelletü'l-Ahkâm* (İstanbul: y.y., 1330), 4/994 vd.; Krş. Ömer Lütfi Barkan, “Kanunnâme”, *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1977), 6/185-195; a.mlf., “Osmanlı İmparatorluğu Teşkilât ve Müesseselerinin Şer'îliği Meselesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1945), 11/3-4, 206; a.mlf., “Türkiye'de Sultanların Teşriî Sıfat ve Selâhiyetleri ve Kanunnâmeler”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1946) 12/2-3, 716; Heid, *Studies in Old Ottoman Penal Law*, 185-186; İbn Âbidin, *Reddü'l-Muhtâr* (Kahire: Yayıncı, 1967), 1/76.

kadı yoksa, bunlar mensup buldukları mezhep âlimlerinden bir âlimi hakem tayin ederler. Bu âlim mensub olduğu imamın mezhebine göre karar verir. Sonra Hanefî kadı onu tasdik ve tenfiz eyler. Eğer kendi mezhebinden kadı varsa, ona mürâcaat eder. Ayrıca Sultan (ülû'l-emr) bazı meselelerde başka mezheplerin görüşüne göre karar vermesini istediği takdirde, bu emrine itaat etmek de vâcibdir. Nitekim Osmanlı padişahlarının da Hanefî mezhebi dışındaki mezheplerin bazı görüşleriyle amel etmeleri için hâkimleri memur kıldıkları görülmektedir.⁴¹

Osmanlı Devleti'nde yukarıdaki cevâz görüşünden hareketle, hem hukukî birlik ve istikrârı bozmamak ve hem de hukukî hayatta ihtiyaç duyulan yenilikleri yapabilmek için, kadılar istedikleri hukukçunun görüşüne göre hükmetmekten men' edilmiş ve Hanefî mezhebinin en sahih görüşüne göre hükmetmekle mükellef tutulmuştur. Nitekim bütün *Kanun-i Cedid* nüshalarında yer alan kadı berâtlarıyla alakalı örneklerde şu esas tekrarlanmıştır:

*Kadı hâkim olup icrây-ı ahkâm-ı şer'-i nebevîde evâmîr ve nevâhi-i ilâhiye mütemessik olup istimâ'-ı deâvî ve fasl hususunda şer'-i kavîmden inhirâf göstermeye ve derâhim ve denânîr evkâfi tescilinden gayrı Eimme-i Hanefiye'den muhtelefün fihâ olan mesâili kemâ yenbeğî tettebbu' edip esahh-ı akvâl bulub anınla amel eyleye.*⁴²

6. Âlemgîrî'nin Ta'zîrât İsimli Ceza Kanunnâmesinin Metni⁴³

Bismillahirrahmanirrahim

Madde 1- Çok merhametli ve çok şefkatli olan Allah'ın adıyla.

Kadı el-Kudat olarak tanınan yazar Muhammed Necmeddin⁴⁴ övgü ve hayır dualarının ardından ta'zîrât alanında bu risalenin yazarlığını üstlenir. Bu eser, temelini çeşitli yorum ve şerhlerle dolu muteber fıkıh metinlerinden almaktadır.

⁴¹ Ali Haydar, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhi*, 4/994-995; "Osmanlı Kanunnâmeleri (Ma'rûzâtü Ebi's-Suûd Efendî)", *Millî Tettebbular Mecmuası* 1/2 (Mayıs-Haziran 1331), 341.

⁴² "Kanun-ı Cedid", *Millî Tettebbular Mecmuası (MTM)*, 1/2, 326-327; Ebül-Ulâ Mardin, "Fetvâ", *Millî Eğitim Bakanlığınca İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1988), 4/582-584; a.mlf., "Kadı", *Millî Eğitim Bakanlığınca İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977), 6/42-46.

⁴³ Eğer bu Kanunnâmeyi, Dede Congi Efendi'nin *Siyaset-i Şer'iye Risalesi* ile mukayese ederseniz, zikredilen fıkıh kaynaklarının bile aynı olduğunu görürsünüz. Bu sebeple biz bütün maddeleri mukayese etme ihtiyacı duymadık. Bkz. Ahmed Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı* (İstanbul: OSAY Yayınları, 2011), 1/729-747.

⁴⁴ Muhammed Necmeddin'in büyük bir Hanefî hukukçusu ve Kâdil-Kudât olduğu anlaşılıyor.

Madde 2- Ta'zîr cezasının had suçları kapsamına girmeyen bir ceza olduğu ve hâkimin uygun cezayı belirleme konusunda takdir yetkisine sahip bulunduğu bilinmektedir.⁴⁵

Madde 3- Bu takdir yetkisi, hapis, tokat atma veya kulak çekme, sopa atma, sert bir dil kullanma ve hatta hâkimin aşağılayıcı yüz ifadesi sergileyen bir kişiye sert bakışlarını yöneltmesini de kapsayan geniş bir ihtimal yelpazesine uzanır. Bu *Nihaye Kitabı*'nda yer almaktadır.⁴⁶

Madde 4- Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin) mala ta'zîr olarak el koyma eyleminin sultan ve hâkim için caiz görüldüğü inancındadır. Ancak, bu iznin kişisel kazanç veya hazine (Beytü'l-mal) için olmadığına dikkat etmek önemlidir. Bu tür eylemler, herhangi bir Müslümanın haksız yere başkasının malına el koymasını yasaklayan ilkelere aykırı olduğu için adaletsiz olarak kabul edilecektir. Bunun yerine, bu alıkoymanın arkasındaki amaç, suçlu tövbe edene kadar malı alıkoymaktır. Daha sonra mal haklı olarak sahibine iade edilecektir. *Mücteba*'da, mala el koyduktan sonra hükümdar tövbe konusunda hayal kırıklığına uğrarsa, malı kamu yararına harcaması gerektiği söylenir. Yine de geçerli ve yaygın bir görüşe göre ta'zîr olarak mala el koymak caiz değildir.⁴⁷

Madde 5- Bazı âlimler (fukahâ), bir kişiye hakaret etmenin (şetm, yani sövmek), ancak bunun iftira (kazf) olmadığından emin olduktan sonra caiz olduğuna da karar vermiştir. Tüm bunlar için bkz. *el-Bahrü'r-râ'ik*.⁴⁸

⁴⁵ “Madde 1 – Doğrudan doğruya hükûmet aleyhine vukû' bulan cerâ'im'in icnây-ı mücâzâtı devlete ait olduğu gibi, bir şahıs aleyhinde vukû' bulan cerâ'im'in âsâyîş-i umûmîyi ihlâl eylemesi ciheti dahi kezâlik devlete âit olduğundan, ta'yîn ve icrâsı şer'an emr-i ulü'l-emre ait olan ta'zîrin tayin-i derecâtını dahi işbu Kânûnnâme mütekeffil olup ancak herhalde şer'an muayyen olan hukûk-ı şahsiyeye hâlel gelmeyecektir.” Bkz. Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku*, 1/623 (1858 Tarihli Ceza Kanunnâme-i Hümayûnu, md. 1).

⁴⁶ Hüseyin bin Ali el-Hanefî'nin *en-Nihaye Şerhi'l-Hidâye* - التمهيد شرح الهداية isimli fıkıh kitabı; Madde 2 – Kânûnen mücâzat olunan cerâ'im üç nevidir: Birincisi cinâyet, ikincisi cünha, üçüncüsü kabahattir. Bkz. Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku*, 1/623 (1858 Tarihli Ceza Kanunnâme-i Hümayûnu, md. 2 vd).

⁴⁷ “107. *Ahkâm-ı Sultâniye ve Hülâsa*'da, *ahz-ı mal ile ta'zîr eylemek dahi câizdir* deyu yazmışlar. Cemâ'ate hâzır olmayan ve bî-namazlar gibi kimesnelere, maslahat iktiza eyledikde. Bâğî olan eşirrâ ve müfsidler at ve silahları ahz olunduğu gibi. Eğer tevbeleri zâhir olur ise, gerü red olunur.” Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku*, 1/595 (Dede Cöngi Efendi, *Siyaset-i Şer'iyye*, md. 2 vd).

⁴⁸ *el-Bahrü'r-râik* البحر الرائق Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin (ö. 710/1310) *Kenzü'd-dekâ'ik* adlı Hanefî fıkıhına dair eserine İbn Nüceym (ö. 970/1563) tarafından yapılan şerh.

“1. Eğer bir kişi, bir kimesneye had veya ta'zîr lâzım olacak kazf etse, had ise, üç ağaca bir akçe cürm alına; ta'zîr ise, iki ağaca bir akçe cürm alına.

2. Ve bir kimesne bir kimesneye zinâ töhmetin veya sirka töhmetin veya delikten bakdı veyahud filânın evine vardı veya hayvânına vardı veya avretini ve kızını veya oğlanını öpdü veya yoluna vardı veyahud severin deyü söyledi deyü bunun emsâli töhmet isnâd eyleseler, teftîş oluna; eğer isbât edemezse yahud

Madde 6- Ve ta'zir, evden kovma, şehirden kovma (tağrîb) ve hatta ileride bahsedileceği gibi öldürme ile de caizdir, Nasıl ki ileride değinilecektir İnşallah.

Mes'ele (Madde) 7- Âlimler, ta'zir cezasının ta'zir cezasına esas teşkil eden suçun işlendiği anda değil, suçun işlenmesinden sonra uygulanmasının caiz olduğu görüşündedirler. Bunu desteklemek için *Kınye* kitabında⁴⁹ bir kişinin başka bir kişiyi ta'zir cezasını gerektiren bir suçu işlerken görmesi ve suçun işlenmesinden sonra muhtesibin⁵⁰ iznini almadan suçlanan kişiyi cezalandırmaya devam etmesi durumunda, muhtesibin suçlayana ceza verme yetkisine sahip olduğu belgelenmiştir. *el-Fetâva'l-Âlemgîriyye*'de de durum böyledir.⁵¹

Mes'ele (Madde) 8- Ta'zîrin amacı yanlışları önlemek olduğundan ve insanların cezaya karşı tepkileri farklılık gösterdiğinden ceza onların farklı seviyelerine göre verilir. Böylece, Hazreti Ali'nin neslinden gelen âlimler, seyyidler gibi (Eşrefü'l-Eşrâf) soyluları ve yüksek rütbeli memurları için ceza, sadece bir duyuru şeklinde ta'zire tâbi tutulur.⁵²

---

filan kimesnenün yüzüne isbât edemez ise, kâdî ta'zîr edüb ağaç başına bir akçe cürm alalar; o töhmet isnâd olunan kimesneye yemîn etdüreler.

3. Bir kimse, âhare nâ-meşrû' kelimât söylese, kâdî ta'zîr edüb iki ağaca bir akçe alına (Ahmed Lütfi, *Mirâtı Adâlet* (İstanbul: y.y., 1304), 47-57.

⁴⁹ Ebü'r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed ez-Zâhidî el-Gazmînî, *Çunyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-nyne* (Kalküta 1245/1830; Khorezmijskij jazyk, nşr. A. A. Frejman [Freyman] (Moskova-Leningrad: y.y., 1951). Kaynaklarda çoğunlukla el-Çunye diye atıfta bulunulan, bazı kaynaklarda ise Çunyetü'l-fetâvâ olarak da zikredilen eserin (İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 1/479) ilk kelimesi bir kısım nüshalarında Çunye şeklinde harekelenmiştir.

⁵⁰ "Muhtesib" terimi Arapça bir kelime olup kelime anlamıyla "müfettiş" veya "düzenleyici" anlamına gelmektedir. Tarihsel İslami bağlamda, muhtesib, kamu düzenini sağlamak, pazar yerlerini denetlemek, adil ticaret uygulamalarını sağlamak ve toplumdaki ahlaki davranışları düzenlemek için atanan bir memura atıfta bulunur. Bir muhtesibin rolü adaleti teşvik etmek, dolandırıcılığı önlemek, kamu refahını korumak ve İslami ilkelere ve etik standartlara bağlılığı sağlamaktır. Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Devletinde Belediye Teşkilâtı ve Belediye Kanunları* (İstanbul: y.y., 2005), 55.

⁵¹ Arapça'da "hesap etmek, saymak; yeterli olmak" anlamlarındaki hasb (hisâb) kökünden türeyen ihtisâb (sevabını umarak bir işi yapmak, akıllı ve basiretli bir şekilde yönetmek; çirkin bir iş yapmayı kınamak, hesaba çekmek) masdarından isim olan hisbe kelimesi, terim olarak emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker prensibi uyarınca (Âl-i İmrân 3/104, 110, 114; et-Tevbe 9/71, 112; el-Hac 22/41) gerçekleştirilen genel ahlâki ve kamu düzenini koruma faaliyetlerini ve özellikle bununla görevli müesseseyi ifade eder. Bu işle görevli memura muhtesip, vâli'l-hisbe, veliyyü'l-hisbe, mütevellî'l-hisbe, nâzîrü'l-hisbe denir. Akgündüz, *Osmanlı Devletinde Belediye Teşkilâtı ve Belediye Kanunları*, 39.

⁵² Ömer Hilmi, *Mî'yâr-ı Adâlet*, Madde 75 - Kâtilin maktûle şeref ve fazilet ve âdet ve hilkatçe müsâvâtı şart değildir. Binâenaleyh eşrâf-ı nâsdan olan kâtîl âhâd-ı nâsdan olan maktûl veyahut âlim olan kâtîl, câhil olan maktûl için kısas olunurlar.

Kadı bu tür eşrafı sözlü olarak eleştirebilir; örneğin, bu davranış size yakışmıyor diyerek onları sözlü olarak azarlayabilir ve bu tür sözler onları engellemek için yeterlidir. Bakanlar ve toprak sahipleri gibi Eşref [şeykinler] için ceza, hem durumu ilan etmek hem de onları hâkimin huzuruna çağırmaaktır. Esnaf ve iş sahipleri gibi orta halli kimseler ise hem ilanla, hem kadı huzuruna çağırma, hem de hapisle cezalandırılabilirler. Aşağılık kimselerin cezası ise, hem yukarıda zikredilen ceza ile hem de kırbaçlama ile olur. Bu, *Nihâye* kitabında yer almaktadır. Yukarıdaki açıklamalardan açıkça anlaşılmalıdır ki, ta'zir meselesi hâkimin [kâdî] takdirine bırakılmıştır, ancak uygunsuz ve orantısız bir ceza vermesine izin verilmez. Orantılı cezayı belirlerken, suçun ciddiyetini (suçun büyüklüğü ve küçüklüğü) ve ayrıca suçunun kırbaç cezasına tahammül etme kapasitesini göz önünde bulundurmalıdır.⁵³

Mes'ele (Madde) 9- Ta'zir iki farklı kategoride sınıflandırılabilir. Birinci kategori Allah hakkı (hakkullah) ile ilgilidir. Bu kategoriyi uygulamak İmam'ın ve temsilcisinin görevidir ve mağdurun ta'zir uygulanmadan önce engellendiğinin ve uyarıldığının tespit edildiği durumlar dışında bunu göz ardı etmek kabul edilemez ve bu kategoride iddia sahibi ve bir şahidin şahitliği geçerli sayılır, iddia olmadığı için iddia sahibinin kendisi de şahit olarak kabul edilebilir.⁵⁴

İkinci kategori iddiaya bağlıdır ve bu nedenle bu tür bir ta'zir bir hâkimin veya hakemin hükmü olmadan uygulanamaz. Diğer hukuku'l-ibâd [insanların hakları] gibi iki erkek veya bir erkek ve iki kadın şahidin şahitliği ile ispatlanır. Bu nedenle, bu kategoride, birinci kategoriden farklı olarak, affetme, af ve herhangi birinin şahitlik ve yeminle şahitliği geçerlidir. Bunların tümü için bkz. *el-Bahrü'r-râik*.

⁵³ “93. Ve İmâm Muhammed (RA) cenâbından rivâyet olunmuşdur ki, habs için za-man-ı mu'ayyen yoktur; hemân müttehem gam ve gussa edinceye de habs olunmak lâzımdır. Çünkü nâs, şeref ve denâet cihetiyle mütefâvit olduklarına nazaran, habsle ilâm ve tekdîr hususunda dahi tefâvütleri derkârdır ki, ashâb-ı câh bir gün belki bir sa'at habsle ziyâde müte'ellim ve gamnâk olurlar. Hâl ân ki, avâm-ı nâs kat'â habs ile gussa-nâk olmazlar. Binâberîn habsin ikrâh olub olmaması hususu, ancak asrında her bir kâdî-nin re'y ve ictihâdına müfevvazdır. Gerekdir ki, kâdî-i zaman dahi ziyâde nazar ve im'ân eyleye.” Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku*, 1/590 (Dede Cöngi Efendi, *Siyaset-i Şer'iyye*).

⁵⁴ “110. *Mecma'ul-Fetâvâ*'da ta'zir hakkullahdır; Cenâb-ı Bârî tarafından memur olmağla, herkes anı icrâ eder deyu yazılmışdır. *Hudûd-ı Kmıye ve Müşkil'ül-Âsâr*'da ta'ziri icrâ ve afv eylemek mücerred vâliye mahsusdur. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf ve İmâm Muhammed ve Şafi'î (RA) Hazerâti bu mes'eleda ittifâk eylemişlerdir deyu tasrîh olunmuşdur.” Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku*, 1/596 (Dede Cöngi Efendi, *Siyaset-i Şer'iyye*).

Madde 10- *Şerhu't-Tahâvî*⁵⁵ ve *el-Bahrü'r-râik* ve *el-Fetâva'l-Âlemgîriyye*'de belirtildiği üzere bu konudaki genel kural şudur: Her kim gayrimeşru haram bir fiil işler ve gayrimeşru söz ve fiilleriyle insanlara zarar verirse ta'zir ona vacip olur.

Fayda (Madde) 11- Bazı âlimler bu evrensel ilkeye göre, gayrimeşru bir fiil işlemek veya bir insana zarar vermek, cezanın şer'i takdirle had ve kısasla cezalandırılan suçlarla sınırlı olması şartıyla kabul edilebilir.

Bununla birlikte, İslâm hukukçularının çoğu, haksız bir fiil işlemenin veya bir insana zarar vermenin anlamının mutlak ve genel olduğunu belirtmişlerdir. Had ve kısasla cezalandırılan suçlar için de geçerli olduğunu açıklamışlardır. Allah onlara merhamet etsin. Had ve kısas imkânsız olsa bile, yöneticinin bunda bir fayda görmesi halinde ta'zirin vacip olduğu durumları zikretmişlerdir. Bu konu bütün fıkıh kitaplarında açıkça anlatılmıştır ve *Sahib-i Hidâye*⁵⁶ de bunlar arasındadır.

Madde 12- Bekâr bir kimse zina ederse, had ve ta'zir yani suçluyu şehirden çıkarıp başka bir şehre gönderme (tağrîb) cezalarını ta'zir ve siyaset yoluyla birleştirmek caizdir ve onlara istediği kadar ta'zir uygulayabilir denilmektedir. Âlimlerimize göre, celd (kırbaç) zorunlu bir ceza (had) olarak kabul edilirken, tağrîb isteğe bağlı bir ceza (ta'zir) olarak görülür ve siyaset alanına girer. İmam Şafî, Allah ona rahmet etsin, evli olmayanlar için öngörülen ceza olarak celd ve tağrîbin birleştirilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Peygamber'in "Bir bekâr başka bir bekârla zina ederse, cezası 100 celd ve bir yıl ta'zirdir" hadisini yorumlaması bu bakış açısıyla uyumludur. *Hidâye* şerhi *Nihâye*'de tağrîb hapis cezası olarak açıklanmıştır. *el-Bahrü'r-râik* bu konuda şunları söylemektedir: Bu yorum, suçluyu başka bir ülkeye sürgün etmekten daha iyidir ve fitneyi daha iyi yatıştırır. Çünkü sürgün ile fitne eski haline dönecektir. *Sahibü'l-Kifâye*⁵⁷ der ki: Siyasî takrib sadece ve özel olarak zina için değildir. Aksine İmam'ın görüşüne göre her suçta caizdir ve İmam'ın hükmüne bırakılmıştır. Nakil sona ermiştir.⁵⁸

⁵⁵ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısrî et-Tahâvî (ö. 321/933). Hanefî fakihî ve muhaddis.

⁵⁶ *el-Hidâye* الهداية: Burhâneddin el-Mergînânî'nin (ö. 593/1197) Hanefî fikhına dair eseri.

⁵⁷ *el-Kifâye fi Şerhîl Hidâye* الكفاية في شرح الهداية: Celaleddin b. Şemseddin Harizmi el Kürlani el Harezmi el Hanefî.

⁵⁸ "hadd-i zinâ ki, darb-ı siyâtla ba'de istîfâ'il-had şahs-ı mezbûr dâr-ı İslâmda zinâ misillü fi'l-i haramı irtikâba ictisârı dahi mûcib-i ta'zir olmağla imâm'ül-müslimîn anı nefy ve tağrîb ile te'dib etmeği re'y bu-yurur ise, bu dahi siyâseten tensib-gerde-i fukahâ-i ızâmıdır." Md. 34, Siyaset-i Şer'iye.

"56. Bu dahi bilinmek gerekirdi ki, siyâneten lil-ibâd şer ve fesâdı def' için *dâ'ir-i müfsid* olan ehl-i inâdi darb ve te'dib ve nefy ve tağrîb ve alâ rivâyet-i sahiha ihtilât-ı nâs-dan men' ve nehy ile menzinde habs ve meks ile ta'zîb ve bil-îcâb ınzımâm-ı veliyy'ül-emr ile katl ve i'dâmları meşrû' idüğü, bu fasılda şerh ve beyân olunmuş ise de, lâkin ha-ber-i mücerred ile câiz ve sezavâr olmayub, belki sâ'î bil-fesâd idüğü vech-i şer'î üzere sübûta muhtâc ve menût yahud şevâhid-i ahvâlin delâletiyle meşrût idüğü mu'teberât-ı

Sonuç olarak, zamanın yöneticisi faydalı görürse, tağribin diğer cezalarla, ister hapis, ister sürgün, ister had veya başka bir ceza, uzuvların kısaltılması (kısas) ve diyah ile birleştirilmesi caizdir.

Madde 13- Sual: Eğer bir kişi “Kısas, insanların haklarından sayılır, fakat Allah'ın haklarından olan ve imamın takdirine tabi olan tağrib ile birleştirilmesi nasıl mümkün olur?” diye sorarsa,

Cevap: Ben derim ki: Kısas Allah'ın bir hakkıdır, fakat insanların hakları ondan daha önceliklidir. Ebul-Mekarim *Muhtasarü'l-Vikâye*⁵⁹ şerhinde şöyle demiştir: “Kısas cezasına gelince, bunun Allah'ın hakkı olduğu kesindir, ancak bu durumda üstünlük hakkı'l-ibad'ındır.”⁶⁰

Madde 14: *el-Fetâva'l-Âlemgîriyye*'de de efendinin kölesini öldürmesi halinde ta'zirin vacip olduğu ve bunun Allah hakkı olduğu belirtilmiştir. Kısas ve diyet cezalarında ise haktan feragat söz konusudur. Bunun sebebi şudur: Aynı kişi hem davacı hem de davalı olamaz ki ceza iptal olsun. Bu nedenle hâkimler üzerine Allah'ın hakkı için tazir uygulamak vaciptir.

Madde 15: *el-Bahrü'r-râik* yazarı da Zâhiriyye fetvalarından naklen hırsızın eli kesik olarak yakalanması halinde tevbe edinceye kadar hapsedilmesi gerektiğini söyler ki bu da had cezası ile ta'zir cezasının birleştirilmesinin caiz olduğuna delildir. Hırsızlık cezasının ve ta'zir olarak hapsedmenin sınırı, İmam'ın uygun gördüğü şey olacaktır.

---

fıkhıyyede mestûr ve mebsût ve eslaf-ı meşâyih-ı izâm hazerâtının kalem-zen-i iftâ oldukları kuyûdât-ı suver-i fetvâlarından dahi zâhir ve nümâyândır. İntehâ”

⁵⁹ *el-Vikâye* üzerine pek çok çalışma yapılmıştır; bunların arasında en önemlisi sözü edilen şerhtir. Sadriüş-şerîa *el-Vikâye*'yi muhtemelen ezberlemek için uzun bulduğundan *en-Nukâye Muhtasarü'l-Vikâye* adıyla özetlemiştir. *Şerhu'l-Vikâye* de hem ana metnin hem bu muhtasarının şerhi mahiyetindedir. Burhânüş-şerîa Mahmûd b. Sadriüş-şerîa el-Evvel Ubeydullah el-Mahbûb el-Buhârî'nin (VII-VIII./XIII-XIV. yüzyıl) Hanefî mezhebinin temel metinlerinden biri olan eseridir.

⁶⁰ “16. Ve eğer bir kimesne adam öldürse, yerine kısas edeler. Ve eğer kısas olunmasa, afv olursa, dört yüz akçe cürm alına.” 1527 tarihli Kanunnâme-i Osmanî.

1. Ve eğer bir kimesne adam öldürse, yerine kısas edeler, cürm alınmaya. Eğer kısas etmeseler veya kısas lâzım olacak katl olmasa, ganî ise bin akçeye ve dahi ziyâdeye gücü yetüb mâlik olsa, dörtüüz akçe ve mutavassıt'ul-hâl olub altıyüze mâlik olsa iki yüz akçe; fakirinden yüz akçe cürm alına. Ve gâyet fakir olandan elli akçe cürm alına.

2. Ve eğer adam öldüren iki kişi yahud dahi ziyâde olsa, hemân bir kan cürmin alalar; her kişiden başlu başına almayalar.

Ve eğer bir kişi, iki kişi yahud ziyâdeyi öldürse, yerine kısas olsa, şerî at yerine varub ayruk nesne demeyeler ve cürm almayalar. Ve eğer kısas olmasa, kâdi diyet buyura; veliyy-i maktûl yetirüb hakkın aldıktan sonra, kan cürmi her kandan bir cürm alalar.

Madde 16: Yine *el-Bahrü'r-râik* der ki: Bu görüşteki âlimlerin sözlerinin zahiri, her ne kadar rivayetlerde buna delil yoksa da, siyaset fiilinin, yöneticinin gördüğü maslahat için çıkardığı şey olduğudur.

Madde 17-Tefrî': Bir mazeret nedeniyle kısasın uygulanmadığı bazı kasıtlı cina-yet (katl-i amd) türlerinde diyet, katilin malından ödenir; örneğin bir babanın kendi çocuğunu öldürmesi veya yarı kasıtlı cinayet durumunda katilin ailesi yoksa ve kendisi diyeti ödemekle yükümlü ise, eğer katil iflas etmişse (muflis), hakim bu riskli borcun ödenmesine ya katilin iflastan sonra yeni bir mülk edinmesine ya da şeriata dayalı hükme göre en uygun olanına göre karar verecektir.

Böylece diyetin amacı olan katili öldürmekten alıkoymak ve engellemek, gecikme olmaksızın yerine getirilmiş olacaktır.

Madde 18: Benzer bir senaryoda, vali (veli) devlet için yararlı gördüğünde, bir katile uygun bir hapis cezası (ta'zir) ve geciktirilmiş diyet ödeme yetkisine sahiptir.

Madde 19: Bir diğer Tefrî': Hem kısas hem de diyetin gerekli olduğu vakaların çoğunda, mağdurun varisi tarafından yapılan bağışlama ile bu cezalardan feragat edilir. Sonuç olarak, yönetici makamlar, Allah'ın haklarını göz önünde bulundurarak hapis cezası (ta'zir) veya alternatif ceza türleri uygulama yetkisine sahiptir.

Madde 20: Bir diğer Tefrî': Ayrıca mağdurun öldürüldüğüne dair delil hâkim huzurunda sabit olur, ancak kısas şartları tam olarak gerçekleşmezse, örneğin mağdurun mirasçısı mahkemede dava açmazsa veya açsa bile kısas talebinde bulunmazsa, hâkim kısas ve siyaset yoluyla uygun gördüğü bir cezayı verme yetkisine sahiptir.

Madde 21: İmam-ı A'zam'a göre, kırbaç cezasının öngörülen azami sınırı otuz dokuz kırbaçtır, çünkü asgari had cezasından daha az şiddetli olmalıdır. Özellikle iftira (hadd-i kazf) için asgari had cezası kırk kırbaç olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla ta'zir cezasının üst sınırı otuz dokuz kırbaç olarak belirlenmiştir ki bu da asgari had cezasından bir eksiktir. İmam Ebû Yusuf'a göre ise köleler için en fazla otuz dokuz, hürler için yetmiş beş, bir başka rivayette ise yetmiş dokuz kırbaçtır ve en az ta'zir cezası üç kırbaçtır. Ancak bazı hukukçulara göre hâkim tek bir kırbaçla caydırıcılık sağlanabileceğine kanaat getirirse bu yeterli görülebilir. Bu durum *el-Bahrü'r-râik*'te ta'zir konusunda zikredilmiştir.⁶¹

⁶¹ Siyaset-i Şer'îye, md. 99; "Madde 16 - Şibh-i amd, katli meşru olmayan bir adamı âlat-ı cârihadan madud olmayan bir şey ile katletmektir. Mesela, sopa ve tokat ile darb veyahut bağteten (aniden) üzerine sayha ederek bir insanı katletmek gibi." Mi'yar-ı Adalet; "6. Veya kız veya avret çeküb cebr ile nikâh etdürenin

Madde 22-Mes'ele: Üç durumda kırbaç sayısının azami sınırı aştığı da belirtilmektedir. Birincisi, kişinin zinadan daha az cezayı gerektiren haram bir fiili işlemesi, örneğin mahrem olmayan birini öpmesi veya ona dokunması. İkincisi, hırsızın malları biriktirdiği ancak ayrılmadan önce yakalandığı hırsızlıktır. Üçüncüsü, hadd-i kazf gerektiren, ancak özür nedeniyle iptal edilen sözlü küfür (şetm) durumudur. Örneğin, bir kişi bir köleye veya gayrimüslim bir kişiye zânî (zinâ suçlusu) derse, ceza ta'zir için azami sınır olmalıdır (aşgari hadden daha az). İmam Ebû Yusuf'tan gelen bir rivayete göre haram öpme ve dokunmanın cezası beş yüz kırbaçtır ancak bu görüş meşhur rivayetlerle çelişmektedir ve bir hadiste "cezada haddi aşan zalimlerdendir" denilmektedir.

Madde 23: Kırbaçlamadan sonra maslahat varsa hapis cezası da verilebilir ve hapis cezasının süresini belirlemek hâkime aittir.

Kırbaçlamanın öngörülen ceza olduğu durumlarda, indirim kırbaç sayısında olduğu için cezanın yoğunlaştırılması önemlidir. Bu nedenle, hakim cezayı yoğunlaştırılmış bir şekilde uygulamalı ve böylece hedeflenen amacın baltalanmamasını veya gözden kaçırılmamasını sağlamalıdır.

'*Âlemgîrî*'de kırbaçlamanın en şiddetlisinin ta'zir olduğu belirtilir. Daha az şiddetli olanı hadd-i zinâ (zina cezası), sonra hadd-i şirb (içki içme cezası) ve sonra hadd-i kazf (iffete iftira cezası) dir.

Madde 24-Mes'ele: Eğer bir İmam (bu bağlamda bir yöneticiyi ve hâkimi kastediyor) bir kişinin ölümüyle sonuçlanan bir ceza uygularsa, bu geçersiz (heder) kan olarak kabul edilebilir ve İmam, bu sonuçtan dolayı hiçbir suçlama veya sorumluluk taşımaz. Buna karşılık, bir kocanın, süslenmeyi ihmal ettiği, yatağa davetini reddettiği, namazı terk ettiği veya evi terk ettiği için karısına ceza (ta'zir) uyguladığı ve bunun da karısının ölümüyle sonuçlandığı durumlarda, koca sorumluluk taşır. Dolayısıyla, cezanın ilahi hükümle usulüne uygun olarak atanmış ve kamu otoritesi olarak yetkilendirilmiş bir kişi tarafından uygulandığı durumlarda, cezayı uygulayanın cezaya maruz kalanın ölümünden sorumlu tutulamayacağı açıktır. Ancak cezanın caiz (mubah) olduğu ama zorunlu olmadığı durumlarda, cezayı uygulayan kişi ölümle sonuçlanan her türlü olaydan sorumludur. Çünkü cezanın caiz olması, cezalandırılan kişinin refahına bağlıdır.⁶²

cebr ile yine boşadub ve dahi nikâh eden kimesnenin sakalın kesüb muhkem let edeler", 1527 tarihli Ka-nunnâme-i Osmani.

⁶² "113. Bir zânî herif bir mü'mine avrete cebr ü zecr ile zinâ veyahud bir gulama livâta eylemek murâd ettikde, eğer âhar vechile def' ve üzerlerinden katlden gayrı ile men' eylemek mümükün olmayub ol câbiri katl eyleseler, demi hederdir deyü *Muzmerât* ve *Mecma'ul-Fetâvâ* âhir-i cinâyâtında musarrahrdır.

114. *Bezzâziye*'nin sirka bahsinde ve *Mübteğâ*'da İmâm-ı A'zam Hazretleri der ki, bir sârıkı gördü ki, hâneni delmeğe mübâşeret eylemiş, anı katl eylemek câizdir. İmâm Muhammed katilden diyet alınmak ile

Madde 25-Mes'ele: Bir eşin karısını cezalandırma yetkisi bu dört senaryonun ötesine uzanır. Aslında, öngörülen cezalardan (had) daha hafif bir cezayı gerektiren bir ihlal meydana geldiğinde, eş, karısına ta'zir uygulama hakkını elinde tutar. Bu husus *el-Bahrü'r-râik*'te rivayet edilmiştir. *el-Âlemgîriyye*'ye göre efendinin (mevlâ'nın) kölesi günah işlediğinde onu cezalandırması caizdir.

Madde 26-Mes'ele: Ta'zir, insanların hakları açısından çocuklar için caizdir (hakk al-ibâd). *Kinye* kitabında⁶³, bir çocuk bir âlime hakaret ederse cezalandırılması gerektiği belirtilmiştir. Ama Allah'ın haklarında, bir çocuk zina ederse, içki içerse veya hırsızlık yaparsa, olgunlaşmadıkça ceza yoktur. Demek ki Allah hakkı olarak bir kimseye ceza vermek için *el-Bahrü'r-râik*'te belirtildiği gibi bulûğ şarttır.⁶⁴

Madde 27-Mes'ele: Şahitlerin şهادetine dayanılarak bir kimsenin cezalandırılması ve daha sonra şahitlerin köle veya zimmî olduklarının anlaşılması veya şهادetlerinden dönmeleri durumunda, suçlanan kişinin ceza sonucunda öldürülmesi veya yaralanması halinde, cezayı uygulayan kişinin sorumluluğu konusunda âlimler arasında görüş ayrılığı vardır. Ebû Hanîfe -Allah ondan râzî olsun- bu gibi durumlarda ceza vereni sorumlu tutmazken, diğer âlimler ceza verenin sorumlu olduğunu savunurlar. Bu mesele *el-Âlemgîriyye'de Muhitü's-Serahsi*'den nakledilmiştir.

Madde 28-Mes'ele: Eğer bir kişi başka bir kişiyi kâfir, günahkâr, fâsık, hırsız olmakla suçlarsa ve suçlanan kişi tüm bu niteliklerden masumsa, suçlayan kişi cezalandırılacaktır. Benzer şekilde, bir kişi bir başkasını kötü bir kişinin oğlu, bir fahişenin oğlu, kötü bir kişinin oğlu, bir günahkarın oğlu, kötü bir kişi, bir münafık, bir oğlancı veya Lut kavmiyle aynı fiili işleyen biri veya eşcinsel eylemlerde bulunan veya çocuklarla cinsel eylemlerde bulunan (pedofili) biri olmakla suçlarsa, suçlayan kişi cezalandırılır, veya riba yiyen⁶⁵ veya içki içen bir kimse veya karısını paylaşan bir kimse veya cinsel

---

garâmet olunur demiş; İmâm Ebu Yusuf evvel tahvîf ve tahzîr ile firâr ederse, febihâ ve illâ demi hederdir demiş." Siyaset-i Şer'iye.

⁶³ Ebü'r-Recâ Necmüddîn Muhtâr b. Mahmûd b. Muhammed ez-Zâhidî el-Gazmîni (ö. 658/1260), *Ḳunyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-unye* (Kalküta 1245/1830; Khorezmijskij jazyk, nşr. A. A. Frejman [Freyman], Moskova-Leningrad 1951). Kaynaklarda çoğunlukla *el-Ḳunye* diye atıfta bulunulan, bazı kaynaklarda ise *Ḳunyetü'l-fetâvâ* olarak da zikredilen eserin (İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 1/479) ilk kelimesi bir kısım nüshalarında *Ḳinye* şeklinde harekelenmiştir.

⁶⁴ "106. Bir ta'zîrdeki hükm-i şer'î lâhik olmuş; amma hukuk-ı ibâd için değil, belki ancak hakk-ı vâli ola, ol makûle ta'zîrde, vâli muhayyerdir; ehven olanın icrâ ve ister ise afv ve dilerse ta'zîr eder. Şefâ'at dahi olunmak câizdir. Bu bâbdâ hadis-i şerîf dahi vârid olmuşdur: اشفعوا علي و يقضي الله علي لسان نبيه بما يشاء. Amma hukûk-ı ibâdullahda vâli ve hâkim afv edemez. Meğer müdde'î afv eyleye. Müdde'î afv eyledikde dahi vâli muhayyerdir; dilerse icrâ ve dilerse afv eder." Siyaset-i Şer'iye.

⁶⁵ İslam hukukunda "riba" terimi, tefecilik veya faiz yasağını ifade eder. Arapça'da artış veya büyüme anlamına gelen "raba" kökünden türetilmiştir. Riba, borç veren tarafından önceden belirlenen veya şart

ilişkide bulunan bir erkek veya bir çocuk veya bir hain veya bir kâfir veya bir zındık veya bir mürted veya bir yalancı veya bir hırsız veya hırsızlara yataklık eden bir kimse, o zaman suçlayan kişi iftiradan sorumludur.

Madde 29-Mes'ele: Âlimler, bir kimseyi kâfirlikle suçlayan kişinin karşısındakini açıkça "Allah'ı inkâr etmekle" itham etmedikçe cezalandırılmayacağı görüşündedirler. Çünkü Allah'ın kendisi bir müminden tağutu (Allah'tan başka tapılan her şeyi) inkâr eden olarak söz eder. Bu nedenle, *el-Hâmidîyye*'de⁶⁶ belirtildiği gibi, bu ifadenin doğru olması muhtemeldir.

Madde 30-Mes'ele: Ebû Hanîfe'nin -Allah ona rahmet etsin- görüşüne göre, bir kimse bir başkasına keçi, eşek, köpek, yılan, kurt, domuz derse veya bir çobanın koyunları hareket ettirmek için çıkardığı sesleri taklit ederse, bu sözler bir âlim veya yetkili bir kişi hakkında söylenmedikçe, suçlanan kişi sorumlu tutulmaz.

Madde 31-Mes'ele: Bir kişi başka bir kişiye "köpeğin çocuğu (oğlu)" derse cezaya çarptırılır, ancak o kişiye sadece "köpek" derse ceza uygulanmaz. *el-Bahrü'r-râik* yazarsına göre bu ayırım, ilk ifadede, ifadenin yanlış olup olmadığı ve kişinin babasının gerçekten köle olup olmadığı belirsiz olmasından kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, bunu duyanlar doğru olduğunu varsayabilir ve kişi utanç ve mahcubiyet hissedebilir. Öte yandan, ikinci ifadede hakarete uğrayan kişinin tanımı ve statüsü açıktır ve bu kişi düpedüz bir yalanla kınanmamaktadır. Risalenin yazarı, bu farkın örfümüzde ve günlük hayattaki kullanımda muğlak olmadığını ve görünüşe göre farkın, "köpeğin oğlu" ifadesinin ek bir tanımlama olarak babasına bağlanması ve bunun hakaret anlamına geldiğini, bunun aksine "köpek" ifadesinin örfte mütevazı anlamına geldiğini ve bunun hakarete yol açmadığını söylüyor. Bu ayırım, *el-Vikâye*'nin Şerhinde⁶⁷ Semûd ve Belh bölgelerindeki el-Hacem ve en-Necve ile ilgili açıklamasında zikredilmiş ve "köpek" ve benzeri mütevazı ifadelerin avam için geçerli olmadığı ve Allah'ın en iyisini bildiği belirtilmiştir.

---

koşulan ve borç alanın geri ödemekle yükümlü olduğu bir kredi veya borçtaki herhangi bir fazlalık veya artışı ifade eder.

⁶⁶ *el-'Ukudü'd-dürriyye fî tenkihi'l-Fetâvâ'l-Hâmidîyye*. Hâmid b. Ali el-İmâdî ed-Dımaşki'ye (ö. 1171/1757) ait eserin yeniden düzenlenmiş şeklidir. İbn Âbidîn, Hâmid Efendi'nin Şam müftülüğü sırasında verdiği fetvaları ihtiva eden bu eserin en güvenilir kitaplardan biri olduğunu, ancak tertibinin güzel olmaması, tekrarların bulunması ve çok bilinen meselelere de yer verilmesi gibi sebeplerle eseri kısaltıp yeniden düzenlediğini belirtmektedir.

⁶⁷ *Vikâyetü'r-Rivâye*, وقاية الرواية, Burhânüşşerîa Mahmûd b. Sadrüşşerîa el-Evvel Ubeydullah el-Mahbûbî el-Buhârî'nin (VII-VIII./XIII-XIV. yüzyıl) Hanefî mezhebinin temel metinlerinden biri olan eseri. *el-Vikâye*, Hanefî hukuk literatüründe "mütûn" adı verilen temel eserler arasında yer alır. *Şerhu'l-Vikâye* de hem ana metnin hem bu muhtasarının şerhi mahiyetindedir.

Madde 32-Mes'ele: Çoğunluğa göre, bir başkasına "veled-i haram" (evlilik dışı veya gayrimeşru bir şekilde doğan çocukları ifade eden bir kavram) diyen kişi, cinsel ilişkinin yasak olduğu adet dönemindeki meniye de atıfta bulunabileceğinden cezalandırılmayacaktır. Ancak *el-Bahrü'r-râik*'te, yaygın kullanımda "veled-i zina" (zina veya zina sonucu doğan çocuklar) anlamına geldiği için, tefsir gölü nedeniyle [zina cezasının şartlarından biri olarak zikredilmiştir] had cezası uygulanmayacağı, ancak şerefsizlikle sonuçlandığı [ki bu da ta'zir için yeterlidir] için cezanın hak edildiği belirtilmiştir.

Madde 33-Mes'ele: Dayağın sınırlandırılması konusuna gelince, bu sınırlamanın sadece Müslümanlar için değil, gayrimüslim zimmiler için de geçerli olduğunu açıklığa kavuşturmak önemlidir. Eğer gayrimüslim bir zimmî dayağa maruz kalırsa, bu yine de günahkâr bir eylem olarak kabul edilir ve buna göre cezalandırılmalıdır. Bu husus *Fethu'l-kadîr*'de⁶⁸ zikredilmiştir. Ve *el-Kinye*'den gelen bir rivayete göre, bir kişi bir Yahudi veya Hristiyan'a "kâfir" derse günah işlemiş olur; ve bu ifade onlara karşı sert ise, günah olarak kabul edilen bir eylemi işlediği için yine de cezalandırılabilir (ta'zîr). Bu husus *el-Bahrü'r-râik*'te de zikredilmiştir.

Madde 34-Mes'ele: Yukarıda belirtilenlerin sadece sözlü hakaretlerle sınırlı olmadığı, bir kişinin başkaları hakkında kulaktan dolma bilgilere dayanarak gerçek önermelerde bulunması, örneğin bir kişiye fâsik veya münafık demesi durumunda da cezaya tabi olabileceği unutulmamalıdır.

Madde 35-Mes'ele: Bir kişi başka bir kişinin tekfir edilmesini gerektirecek bir iddiada bulunursa ve iddia sahibi bunu ispat edemezse, böyle bir iddianın ileri sürülmesi, hâkim (kamu otoritesi) önünde iddia amacına yönelikse herhangi bir ta'zîr sonucunu doğurmaz. Bununla birlikte, böyle bir ifadenin yayınlanması kişiyi toplum içinde küçük düşürmeyi ve karalamayı amaçlıyorsa, *el-Fetâvâ es-Sirâciye*'de⁶⁹ belirtildiği gibi uygun yasal prosedür izlenmelidir.

Hakaretler (şetm tazir) için ta'zir cezası söz konusu olduğunda, genel kural, kullanılan kelimelerin genel bağlamına göre hakaret seviyesini belirlemektir. Bu nedenle, bu tür bir ta'zir cezasının koşulu, hakarete uğrayan kişiye utanç ve suçlama getiren dilin neden olduğu sözlü zarardır ve iftira (kazf) cezası olabilir. Kullanılan belirli kelimeler hedefe yönelik, gerçeklere dayalı veya önermeler olabilir ve küfür ve saldırganlık derecesi kişilere göre değişebilir. Bu nedenle, bir kişi gayrimüslim bir zimmiyi veya bir

⁶⁸ *Fethu'l-kadîr*, فتح القدير, İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457) tarafından Burhâneddin el-Mergînânî'nin *el-Hidâye* adlı eserine yazılan şerh.

⁶⁹ *el-Fetâvâ's-Sirâciyye*, الفتاوى السراجية, Kâriülhidâye diye tanınan Hanefî hukukçusu Ebû Hafs Sirâceddin Ömer b. Ali'nin (ö. 829/1426) fıkha dair eseri.

köleyi zina etmekle suçlarsa, bu suçlama kazf cezasını gerektirmez, ancak ta'zir cezasına tabi olur.⁷⁰

Madde 36: Aynı şekilde, bir kişiyi hırsızlık, ihanet, mahrem olmayan kadınları baştan çıkarma, zina, fahişelere veya hırsızlara sığınma ve diğer benzer eylemler gibi haram eylemlerde bulunmakla suçlamak, sosyal statülerine veya toplumdaki konumlarına bakılmaksızın bireylere utanç ve kınama getirme sonucunu doğurur, bu nedenle suçlanan kişi zaten bu tür haram eylemlerle tanınmadığı sürece kimi suçladığına bakılmaksızın suçlayan kişi cezalandırılabilir. Sonuç olarak, suçlanan kişi söz konusu yasak eylemleri gerçekleştirme konusunda halihazırda bir üne sahip değilse, suçlayan kişi suçladığı kişiden bağımsız olarak tepkilerle karşılaşabilir. Örneğin, bir kişi tanınmış bir hırsızdan hırsız olarak bahsedecek olsa, bu tür sözler doğal olarak kişiye utanç ve suçlama getirmeyecektir.

Madde 37: Kişilere kötü ruh hali veya çirkinlik gibi isteğe bağlı olmayan kusurlar atfetmek için aşağılayıcı terimler kullanmak, örneğin mecazi anlamda birine eşek, köpek veya maymun demek, âlimlere, Seyyidlere veya iyi bireylere yönelikse ta'zir cezasına tabi olabilir. Bununla birlikte, insanlar günlük etkileşimlerinde bu tür bir dili yaygın olarak kullanıyorlarsa ve gündelik konuşmalarda kolayca kullanıyorlarsa, cezaya yol açmayabilir.

Madde 38: Aynı şekilde, hacamatçılık, tabakçılık ve diğerleri gibi toplumsal olarak saygısızlık olarak kabul edilen ve saygın kişilere utanç ve suçlama getiren mesleklerin atfedilmesi cezaya yol açar. Ancak, bu tür cezalar yalnızca bu atıflar şüpheli bir üne sahip olanlara değil, onurlu bireylere yönelik olduğunda uygulanır. Bu örnekler genellikle bir kişiyi cimri veya pinti olarak tanımlamak için kullanılır ve cimrilik ve kurnazlık özelliklerine alışkın olan tüccarlar genellikle bu tür ifadelerden etkilenmezler.

Madde 39: Ayrıca, tavla oynamak, kağıt oyunları oynamak ve şarkı söylemek gibi genel olarak saygısızlık olarak kabul edilen ancak duyulduğunda herhangi bir rahatsızlığa neden olmayan eylemler söz konusu olduğunda ve bireyler bunları gizlemeye çalışmadan veya onursuzluk olarak görmeden açıkça yaptıklarında, ta'zir cezası gerekli değildir. Bu nedenle, birinden "tavla oynayan" veya "şarkı söyleyen" olarak

⁷⁰ "Madde 213 – Bir adamın sahihan mürtecip olmuş olması lazım gelse mücazat-ı kânûniyeyi davet edecek cürmü ve halkın nefretini mücip olacak şeyleri diğer bir şahıs kendisine bir cem'iyette lisanen veyahut el yazısı veya basma kağıt talik ve neşriyle isnad eder ve memurin-i devlet hakkında li-garâzın müftereyata tasaddî eder ve şahs-ı merkurum bu isnadatı iftirâ olduğu tebeyyün eyler ise, azvolunan maddenin faili hakkında kânûnen terettüp edecek ceza aynıyla müfteri hakkında icrâ olunur. Fakat kânûnen ve nizâmen hükümete ihbar-ı vukuat etmek veyahut da'vây-ı hukûk eylemek bu kâideden müstesnadır." 1858 tarihli Ceza Kanunnâmesi.

bahsedildiğinde, niyet kişiye bir kusur atfetmek değildir ve bu durum hâkim kültürel normlar dahilinde de kabul görmektedir.

Şetmede, konuşmacının niyeti çok önemli bir faktördür ve önem taşır. Bu nedenle, bir kişi bir hâkimin önünde bir kişiyi hırsızlıkla suçlar ancak iddiasını destekleyecek kanıt sunamazsa, cezayı hak etmez. Çünkü bu kişinin niyeti kendi malını geri almaktır, suçu haksız yere başkasının üzerine atmak değil.

Madde 40- Bir Şahsa Sövenin Durumu Hakkında: İmam Muhammed Takî⁷¹'den rivayet edildiğine göre, bir kişiye beddua eden kişi salih ve faziletli bir kişi ise ona nasihat ve öğüt verilmelidir. Eğer durumu daha düşükse hapsedilmelidir. Davranışları ve hakaretleri kötüyse tekdir edilmeli ve hapsedilmelidir. Başka bir deyişle, cezanın şiddeti bireyin koşullarına bağlıdır. Dolayısıyla, eğer sanık dürüst, yani dindar ve takva sahibi ise, hâkim ona nasihat etmeli ve kendini geliştirmesi için ona yol göstermelidir ki bu da başlı başına bir ceza şeklidir ve caydırıcı bir işlev görür. Ancak sanık dürüst değilse ve suçlamanın yanlış olduğu kanıtlanırsa, o zaman uygun bir hapis cezası verilmelidir. Eğer suçlama hakaret veya küfür içeriyorsa, o zaman bedensel ceza ve hapis cezası uygundur. *el-Bahrü'r-râik*'ten anlaşılan budur.⁷²

Madde 41-Mes'ele: Asılsız suçlamalar için ta'zir gerekliliği meselesi, suçlayan kişi iddialarını kanıtlayamadığında ortaya çıkar. Bu nedenle, iddialarını şahitlerle kanıtlayabiliyorlarsa, ta'zir uygulanmamalıdır. Bu, *el-Bahrü'r-râik*'ten türetilen yorumdur.

Madde 42-Mes'ele: Eğer bir kişi başka bir kişiyi "Fâsık" terimini kullanarak günahkâr olmakla suçlar ve bunu ta'zirden kaçınmak için şahitlik yoluyla kanıtlamaya çalışırsa, şahitlikleri kabul edilmez. Çünkü bir kimsenin günahkâr olduğuna dair genel bir suçlamaya ilişkin şahitlik kabul edilmez. Ancak, suçlayan kişi birisini zina ile suçlar ve şahitlerle kanıtlanırsa, had cezası kriterleri yerine getirildiği için şahitlik kabul edilebilir.

İddiaların geçerli olduğu bir davada, günahı başarılı bir şekilde gösterebilirse, tanıkları güvenilir kabul edilecektir. Örneğin, "benden rüşvet olarak belirli bir miktar

⁷¹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî er-Rızâ b. Mûsâ el-Kâzım b. Ca'fer es-Sâdık (ö. 220/835), İsnâşeriyye'nin dokuzuncu imamı.

⁷² "el-Fasl-üs- Sâni Fit-Tedârüb Vet-Teşâtüm; 13. Bir kimesne bir kimesne ile çekişüb birbirinin sakalın yolsalar, ikisine dahi ta'zîr edüb, ganîden yirmi ve fakirden on akçe cürm alına. Ve eğer birbirinin yakasın yırtırsalar, ikisine dahi ta'zîr edüb cerîme almıyalar.

14. Ve eğer bir kimesne bir kişinin evine ya yoluna varub çekişüb birbirinin sakalın yolsalar veya muhkem döğüşseler, ikisi dahi ta'zîr olunub ağaç başına bir akçe cürm alına. Âherinden alınmaya." 1527 tarihli Kanunnâme.

para alındı ve iade edilmesi gerekiyor" şeklinde ifade verirse, bu kabul edilebilir bir kanıt olarak değerlendirilecektir.

Bahrü'r-râik'in yazarı bu bakış açısını teyit ederek, ister Allah'ın haklarının ihlali isterse başkalarının haklarına tecavüzle ilgili olsun, suçlayan kişi işlenen suçu açıkça belirtmedikçe bir günahkâr aleyhindeki tanıklığın hiçbir ağırlığı olmadığını vurgulamaktadır. Ancak böyle durumlarda tanıklık kabul edilebilir sayılacaktır. Açıklayıcı bir senaryoda, eğer bir kişi bir başkasını günah işlemekle suçlar ve hâkim önünde davasını sunar ve suçlanan kişinin mahremi olmayan ve İslâm'a göre caiz olmayan bir kadınla uygunsuz fiziksel temas ve cinsel faaliyetlerde bulunduğuna tanık olduğunu iddia ederse ve aynı eylemi doğrulamak için başka tanıklar da ortaya çıkarsa, o zaman tanıklıklarının kabul edilmesi ve ardından uygun cezanın uygulanması konusunda hiçbir belirsizlik yoktur. Bu şahitlik, Allah'ın haklarına tecavüzü ortaya koyar ve bu da öngörülen yasal cezaların (had) sınırlarını aşar ve takdire bağlı cezaları (ta'zîr) kapsar.

Sanık, günah işlemeyi alışkanlık haline getirdiğinden, gücü yettiği halde ibadetleri yerine getirmekten kaçınıyorsa, bu iddianın geçerli olması halinde ifade edilmesi uygun olur ve hâkim şahit aramak yerine sanığa ihmal ettiği farz ibadetler hakkında soru sormalı ve cevap veremezse, alışkanlık haline getirdiği günahkârlığı tespit edilir ve kırbaç cezası düşer.

Madde 43-Mes'ele: Ceza, sadece bir hakarettten kaynaklanmaz, meğer ki bu hakaret, söz konusu özelliğe sahip olduğu toplum tarafından kabul edilmeyen birine yönelik olsun. Ancak, bir kişinin bu özelliğe sahip olduğu insanlar arasında zaten biliniyorsa ve bu konudaki eksikliği sözlü tahrikten önce bile herkes tarafından biliniyorsa, o zaman böyle bir kusuru ona atfeden kişi herhangi bir cezayla karşılaşmaz. Bu ilke *Fet-hu'l-kadir*'de zikredilmiştir.

Madde 44- Mes'ele: Ta'zîr sebeplerinden biri, toplumumuzda sahtecilik ve tahrif olarak bilinen satırlarda ve resmi kayıtlarda (sukûk) tahrifat yapmaktır ve şeriatın hükümleriyle alay etmek de ta'zir sebeplerinden biridir. İbn Rüstem'in İmam Muhammed'den -Allah onlara rahmet etsin- rivayet ettiğine göre bir kimse devenin tüyünü yolma veya elbisenin eteğini kesme tehdidiyle zorlanır ve buna boyun eğerse tekfir edilir. Bu, *el-Hâmidîyye*'de zikredilmiştir.⁷³

⁷³ "Onikinci Madde - Taraf-ı Devlet-i Aliyye'den verilen evâmir-i aliyye ve memurin-i saltanat-ı seniyye taraflarından ita olunan evrak-ı resmiye ve senedat-ı şer'îye ve mürûr tezkerelerine taklit ve bazı mahalelerini hakk ve tağyîr eden sahtekar şahıs mertebe-i töhmetine göre dört aydan dört sene ve sâir nâsın evrakına taklîd eden üç aydan üç seneye kadar kürek ve pranga ve şahsına göre nefy ve tağrîb (sürgün) ile tedip kılınır. Ve sikke-i sultâniye ve evrak-ı nakdiyye taklit eden kalpazan eşhas dahi derece-i sû-i

Madde 45- Mes'ele: Bir yönetici, bir kimseyi haksız yere bir başkasını öldürmeye zorlar ve onu öldürmediği takdirde öldürüleceği tehdidinde bulunursa, zorlanan kişi de gidip o kişiyi öldürürse, yöneticiye kısas, suçluya da ta'zir uygulanır. Bu, Ebu Hanife ve Muhammed'in -Allah onlara rahmet etsin- fikhî görüşlerine göre böyledir. Ancak zorlanan kişi zorlama sebebiyle zina ederse, zorlanan kişiye ta'zir cezası, zina eden kişiye ise Muhammed, Züfer ve birinci imamın (Allah ikisine de rahmet etsin) sözlerinde belirtildiği gibi zina haddi uygulanır. *Zahîre'*⁷⁴ nakledildiği üzere *Hameviyye'*⁷⁵ de bu husus zikredilmiştir.

Madde 46- Mes'ele: Bir kişi diğerine haksız yere dayak atar ve yaralarsa ve yaralanan taraf da ilk saldırgana zarar vererek karşılık verirse, her iki kişi de cezalandırılır. Bununla birlikte, cezanın başlangıcı, daha zalim ve adaletsiz olarak kabul edildiği için ilk zarar veren kişiye yönelik olmalıdır. Bu zorunlu ceza sıralaması *el-Bahrü'r-râik'*te bulunan öğretilerden türetilmiştir.

Madde 47- Mes'ele: İki hasım bir mahkeme salonunda hâkimin huzurunda bulunur ve hâkimin itirazlarını dikkate almadan birbirlerine hakaret etmeye başlarsa, kırbaçlama veya hapis cezası arasında seçim yapmak hâkimin takdirine bağlıdır. Ancak, hâkimin onları affetmeyi seçmesi tercih edilir. Öte yandan, hasımlardan biri diğerine tek başına hakaret ederse, hakarete uğrayan taraf açıkça talep etmedikçe hâkimin herhangi bir ceza vermesine izin verilmez. Bu kurallar, *el-Hulasa'*dan⁷⁶ alıntılanmış şekliyle *el-Hâmidîyye'*de ana hatlarıyla belirtilmiştir.

Madde 48- Mes'ele: Bu risalenin yazarına göre iki senaryo arasındaki fark, ilk durumda dini otoritenin saygınlığına hakaretin Allah'ın haklarının ihlali olarak kabul edilmesi ve bu nedenle her iki tarafı da cezalandıran hâkimin tarafsız olması ve ihtilâflılarından birine karşı önyargılı olmaması gerektiğidir. İkinci durumda, haysiyete hakaret cezalandırma için geçerli bir neden olsa da, bu cezalandırma suçlanan tarafın talebine dayanmalı ve hâkim tarafından tek taraflı olarak uygulanmamalıdır. Bu nedenle yasaklanmıştır.

---

amaline göre altı mahdan dört seneye kadar prangaya konula ve kalp sürücülerin haklarında dahi derece-i cürüm ve kabahatlerine göre kalpazan cezası aynıyla icrâ kılma." 1851 tarihli Kanun-ı Cedid.

⁷⁴ Ali b. Cârullah b. Ebü'l-Yümn Muhammed b. Ebû Bekir (ö. 1010/1601). Ali b. Cârullah'a nisbet edilen eserlerden yalnız *Fetâvâ İbn Zahîre* günümüze ulaşmıştır.

⁷⁵ Fetâvâ al-Barizi, *El-Ecvibetü'l-Hameviyye ala'l-Es'ileti'l-İsneviyye*, Darü'l-Feth li'd-Dirasat ve'n-Neşr.

⁷⁶ İftihârüddîn Tâhir b. Ahmed b. Abdîrreşîd el-Buhârî (ö. 542/1147), Hanefî fakihî. *Hulâsatü'l-fetâvâ* adlı kitabı da Leknev'de basılmıştır (taşbaskı, ts.). *Hulâsatü'l-fetâvâ*'nın Süleymaniye Kütüphanesi'nde kırk civarında yazma nüshası bulunmaktadır.

Madde 49- Mes'ele: Bir kişi cinayet işlemekle, hırsızlık yapmakla veya başkalarına fiziksel zarar vermekle suçlanırsa ve suçlanan kişi daha sonra hapsedilirse, tövbe ettiğine dair açık belirtiler ortaya çıkana kadar hapiste kalacaktır. Bu ilke *Fetâvâ-yı Kâdîhân'*da⁷⁷ açıklanmaktadır.⁷⁸

Madde 50- Mes'ele: *Bahrü'r-râik'*te, bir kimsenin iftira ile suçlanması söz konusu olduğunda, şahitlik yoluyla bunun geçerliliğinin değerlendirilmesinde ya güvenilirliği şüpheli iki şahidin (şahid-i mestûr) ya da güvenilir tek bir şahidin şahitliğine dayanılması gerektiği belirtilmektedir. Daha basit bir ifadeyle, şüpheli karaktere sahip bir tanık veya bilinen bir zalim hâkim önünde bir suçlamada bulunursa, bunun sonucunda hapis cezasına çarptırılmaz. Aksine, tanıklık güvenilirliği bilinmeyen iki tanık veya adil bir tanık tarafından verilirse, hapis cezası uygulanacaktır. Dolayısıyla, had ve kısas cezalarının söz konusu olduğu durumlarda, iki şahit ya da bir adil şahidin şahitliği olmadıkça hapis cezası uygulanmaz.

Madde 51- Mes'ele: Bir kişi diğerini bir iddia veya iftira ile suçlar ve şahitlerin şehirde hazır olduğunu iddia ederse, hâkim iddia edenden suçlanana karşı yemin almalı ve suçlanan da *el-'Âlemgîriyye'*de belirtildiği gibi şahitler hazır olana kadar üç gün süreyle kefil göstermelidir.

Madde 52- Mes'ele: Bir kişi, hem erkeklerin hem de kadınların şarap içtiği bir toplantının ortasında bulunursa, kendisi şarap içmiş olsun ya da olmasın, sorumlu tutulacak ve ta'zir cezasına çarptırılacaktır. Aynı şekilde, içki içmekten kaçınmalarına bakılmaksızın, bireylerin şarap tüketimini planladıkları bir toplantıda bulunanlar ve reşit olmayan çocuklarına şarap verenler de ta'zir cezasıyla karşı karşıya kalacaktır.

Madde 53- Mes'ele: *Nehru'l-fâik'*teki rivayete göre⁷⁹, bir Müslüman şarap satışı yapar veya riba (tefecilik/faize dayalı işlemler) işlerse, cezaya tabi tutulmalıdır. Benzer şekilde, şarkı söyleyen, fuhuş yapan veya büyücülükle uğraşan bir kişi yakalanırsa, cezaya çarptırılmalı ve gerçek bir tövbe edene kadar hapsedilmelidir.

Madde 54- Mes'ele: İkiyüzlülük veya gösteriş (riya) içeren yapmacıklı zühd, ta'zir (takdiri ceza) cezasına tabidir. Ömer ibnu'l-Hattab radiyallahu anh zamanında bir kişi Medine çarşısında bir hurma bulmuş ve onu başkalarına göstererek "Bu hurmayı kim

⁷⁷ Hanefî hukukçusu Kâdîhân'ın (ö. 592/1196) *el-Fetâvâ'l-Hâniye* veya *el-Hâniyye* diye de anılan fıkha dair eseri.

⁷⁸ "Madde 4 - Cünha mücâzat-ı tedbiyeyi müstelzim olan efa'dir. Mücâzat-ı tedbiye, bir haftadan ziyade hapis ve muvakkaten nefy ve memuriyetten tard ve cezây-ı nakdî maddeleridir." 1858 tarihli Ceza Kanunnâmesi.

⁷⁹ Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin *Kenzü'd-dekâ'ik* adlı Hanefî fikhına dair eserine Sirâceddin ibn Nüceym (ö. 1005/1596) tarafından yazılan şerh.

kaybetti?" diye sormuştu. Bu olayı duyan Ömer (radıyallahu anh) şahsa yaklaştı ve bir sopayla sırtına vurarak, "Ye ey münafık! Bu sahte dindarlık gösterisi Allah katında kabul görmeyecektir." Bu rivayet *Fetâvâ-yı Hâmidîyye*'de geçmektedir.

Madde 55- Mes'ele: Bir kimse Ramazan ayında kasten orucunu bozarsa cezalandırılmalı ve suçun tekrarlanmasından korkulursa hapsedilmelidir. Bu, *el-Âlemgîrî*'nin *el-Hâniyye*'den naklettiği bir rivayete dayanmaktadır.⁸⁰

Madde 56- Mes'ele: Eğer bir kişi kasıtlı olarak bir başkasına zarar vermek için tabanca kullanırsa veya bir başkasının kıyafetlerini pazar yerine atarsa, cezalandırılmadır.

Madde 57- Mes'ele: Bir kimse hayvanlarla cinsel ilişkiye girerse veya bir kadınla cinsel ilişkiye girerse ve onu eşi sanırsa, bunun bir sonucu olmalı ve cezalandırılmadır (ta'zir). Aynı ilke, bir maymunla cinsel ilişkiye giren bir kadın için de geçerlidir.⁸¹

Madde 58- Mes'ele: Bir kimsenin bir şahsa karşı dava açması, ancak onu bulamaması ve bunun sonucunda yakın akrabalarının haksız yere rehin alınması, mallarına el konulması ve geçerli bir gerekçe olmaksızın şiddetli dayığa maruz kalmaları durumunda, aile bu mağduriyetlerini bir hâkime sunup delil gösterdiğinde ceza (ta'zir) vacip olur. Bu hüküm, fakih Ali b. Ahmed'e⁸² atfedilen *et-Tatarhâniyye*'deki⁸³ bir rivayete dayanmaktadır.

Madde 59- Mes'ele: Bir kimsenin hile ve kurnazlıkla başkasının eşiyle yeniden evlenmesi veya küçük kızını başka biriyle evlendirmesi ve onu hak sahibi olduğu evden uzaklaştırması durumunda İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin), suçlunun haksız yere aldığı kadını geri verinceye veya ölünceye kadar hapsedilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu hüküm, *el-Âlemgîrîyye*'nin öğretilerine uygundur.

Madde 60- Mes'ele: Ebu Yusuf'a göre, bir adamın küçük bir çocuğu çaldığı, ancak daha sonra çocuğun kendisinden çalındığı ve çocuğun zarar görüp görmediğinin veya öldürülüp öldürülmediğinin belirsiz olduğu bir durumda, ilk hırsız sorumlu tutulmaz.

⁸⁰ "1. Ve Cum'a namazı vâcib olub terk edenün ve kasd ile orucın yeyenün muhkem hakkından gelüb ba'det-ta'zir iki ağaca bir akçe cürm alına" (Manisa, 3392 nolu Yazma; Heid, *Ottoman Criminal Law*, 84).

⁸¹ "12. Ve eğer bir kimesne hayvana varsa, muhkem ta'zir edeler; ağaç başına bir akçe cürm alalar." 1527 tarihli Kanunnâme.

⁸² Hadîs âlimlerinden. İsmi, Ali bin Ahmed bin Abdülmuhsin bin Ahmed bin Muhammed bin Ali bin Hasen bin Ali bin Muhammed bin Ca'fer el-Hüseynî el-Gurâfî'dir. 628 (m. 1231) yılında doğup, 704 (m. 1305) yılı Zilhicce ayında vefât etti. İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, nşr. Muhammed Seyyid Câdelhak (Kahire: Yayıncı, 1966-67), 3/17-18.

⁸³ *el-Fetâvâ't-Tatarhâniyye*, الفتاوى التاتارية، Hindistanlı Hanefî fakihlerinden Âlim b. Alâ'nın (ö. 786/1384) fıkha dair Arapça eseri.

Ancak çocuğu iade edene ya da nerede olduğu ve durumu hakkında bilgi verene kadar hapsedilmelidir. Bu hüküm *el-Hâmidîyye*'nin öğretilerine dayanmaktadır.

Madde 61- Mes'ele: *el-Âlemgîriyye*'ye göre, bir erkek köle efendisiyle zina ettiğini itiraf eder ve satılmayı talep ederse, kendisine zarar verdiği için cezaya tabi tutulmalıdır.

Madde 62- Mes'ele: *Fetâvâ-yı Hâmidîyye*'nin *el-Kübrâ*'dan⁸⁴ naklettiğine göre, bir kişi tanınmış bir hırsızlık yapmadığı bir sırada yakalarsa, onu öldürmek caiz değildir. Bunun yerine, hırsızın bir yöneticinin huzuruna çıkarılması tavsiye edilir; bu yönetici daha sonra hırsızın tövbe belirtileri gösterene kadar hapsedilmesini emredebilir, çünkü hapis cezası önleme için meşru bir ceza olarak kabul edilir.

Madde 63- Mes'ele: *el-Fetâvâ't-Tatarhâniyye*'ye göre, yolsuzluk yapan ve Müslümanlar arasında korku yaratan kişiler, tövbe ettiklerine dair işaretler ortaya çıkana kadar hapsedilmelidir. Bu kişiler, insanların mallarına, canlarına veya her ikisine birden zarar verme niyetleriyle karakterize edilirler. Bu nedenle, insanlar bu kişilerin eylemleri nedeniyle canlarından veya mallarından endişe duyuyorsa, bu kişiler gerçek bir tövbe belirtisi gösterene kadar hapsedilmelidir.

Madde 64- Mes'ele: *el-Hâmidîyye*'ye göre afyon ve haşhaş gibi sarhoş edici ve uyuşturucu maddeleri insanların akıllarını bozacak ve kendilerine zarar verecek derecede dağıtan ve mallarına haksız yere el koyan kimseler hapsedilmeli ve şiddetli cezalara çarptırılmalıdır. Bu ceza, tövbe edene ve mağdurlardan aldıklarını iade edene kadar devam etmelidir.

Madde 65- Mes'ele: Cinayet için ta'zir meselesi: Ebu Yusuf'un -Allah ona rahmet etsin- görüşüne göre, şimdiki İmam bir katili tanırsa veya itirafını duyarsa veya yanında cinayet alametleri ve çalıntı mal bulursa, onun idamını emretme yetkisine sahiptir. Benzer şekilde, haşhaş dağıtımına karışan kişiler söz konusu olduğunda, suçları açıksa ve insanların mallarına ve haşhaş içeren yiyeceklere sahiplerse, hâkimin uygun bir ceza belirleme konusunda takdir yetkisi vardır. Bu durumda kan dökülmesi çoğunluğun görüşüne uygundur. Bir katili burnunu keserek veya yolunu keserek cezalandırmak caizdir, yani ceza çoğunluğun görüşünün izin verdiği kadar az şiddetli olabilir. Bu nedenle, bir kişi silahla bir eve girer ve ev sahibi onun kendisini öldürmek için geldiğinden şüphelenirse, *el-Hâmidîyye*'de belirtildiği gibi ev sahibinin onu öldürme hakkı vardır.

⁸⁴ Ebû Hafs (Ebû Muhammed) Hüsâmüddîn es-Sadrü's-şehîd Ömer b. Abdilazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî (ö. 536/1141), Hanefî fakihî. *el-Fetâvâ'l-kübrâ* adlı eseri. *el-Fetâvâ'l-kübrâ* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fâtih 2410, 2411; Lâleli 1274); Serez 1145; Yeni Harfler 657-659). Daha önce kaleme alınan bazı fetva kitaplarının bir araya getirilmesiyle telif edilmiştir.

Madde 66- Mes'ele: *Mücteba'*dan naklen *el-Bahrü'r-râik'e* göre; israf, savurganlık ve yolsuzluk yapanlar, fesat çıkarıcılar ve insanlara zarar verenler gibi zalimleri öldürmek caizdir ve katillerine mükâfat gerekir.

Madde 67- Mes'ele: Meks bir kişinin malının (öşür) onda biri anlamına geldiğinden, âşir (mâkis) eşr'in onda birini alıkoyan ve onu kötüye kullanarak insanların mallarını zorla kaybetmelerine neden olan kişidir. Onlara yardım edenler, cizye ve haraç ödemekten kaçınmak ve insanların mallarını yağmalamak için vergi mükellefleri adına hile yapanlardır.

İmam Ebu'l-Alâ en-Nâsihî,⁸⁵ yeryüzünde bozgunculuk ve fesat çıkarmaya çalışan, insanlar arasında fitne çıkarıcı ve otoriteye karşı gelen herkesin öldürülmesinin meşru olduğuna inanır. Dolayısıyla Buhârâlı bazı âlimlerin rivayetinde belirtildiği üzere, İslam diyarında (Dârü'l-İslâm) bir zalimi, kötülüklerini defetmek için öldürmek meşrudur ve kötülüğü def etmek vaciptir. Bu sebeple Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) beş hayvanın zararlı olduğunu ve zararlı oldukları için hem haram hem de helal durumda öldürülebileceklerini belirtmiştir.

Madde 68- Mes'ele: Karga, toy kuşu, fare, tilki, yılan ve köpek meselesi bir hikâyede anlatılmış ve hikâyede adı geçen zalim hükümdar bu beş hayvan hakkında hüküm vermiştir. Görmüyor musunuz ki, küfür hükmü vermedikleri halde, kötülüklerini defetmek için yol kesicileri ve hırsızları öldürmek caizdir. Öyleyse söz konusu zalim yönetici kendisini onlara benzetmektedir ki bu, *Hâmidîyye* ehline göre yanlıştır.

Madde 69- Mes'ele: Hem kavgacı hem de büyücü, yeryüzündeki bozguncu eylemleri nedeniyle ölümle yüzleşmelidir, çünkü tövbelerinin hiçbir önemi yoktur. Hukukçu Ebul-Leys'e göre⁸⁶, büyücü yakalanmadan önce tövbe etmeyi seçerse, tövbesi kabul edilecektir. Ancak, Risale yazarının da belirttiği gibi, yakalandıktan sonra tövbeleri boşa çıkacaktır. Bu bağlamda sözü edilen büyücü, kötü niyetli büyüler yapmak, can almak ve evlilikleri yıkmak gibi eylemlerde bulunan kişidir. Bu nedenle, güvenilir bir tanıklık veya kendi itirafı ile kanıtlanırsa, yolsuzluk ve zarar verme eylemleri idam cezasını gerektirir. Hükümdar uygun görürse, bu grubu hapsedmeyi de tercih edebilir ve toplumu kötü niyetli eylemlerinden korumak için gereken hapis süresini belirleme yetkisine sahiptir.

Madde 70- Mes'ele: Bir kimse, bir erkeğin mahremi olmayan ve İslâm'a göre helal olmayan bir kadınla zina ettiğini görürse ve sesini yükselterek veya sopa veya tuğla gibi

⁸⁵ Ebû Muhammed Abdullâh b. Hüseyin en-Nâsihî en-Nisâbü'rî (ö. 447/1055), Hanefî âlimi.

⁸⁶ Ebü'l-Leys imâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkindî (ö. 373/983), Fakih, müfessir ve sûfi.

silah olmayan bir aletle onu durdurabileceğini bilirse, onu öldürmesi caiz değildir. Ancak onu öldürmekten başka caydırıcı bir şey olmadığını anlarsa, onu öldürmesi caiz olur. Eğer kadın itaat etmekten kaçınırsa, onu öldürmek caizdir. Bu, *et-Tebyîn*'de⁸⁷ İmam el-Hinduvânî'den⁸⁸ kaydedilmiştir.

Yine, bir erkek eşinin başka bir erkekle ya da evlenmeleri yasak olan yakın akrabalarından biriyle zina yaptığına tanık olursa, hem erkeği hem de ilgili kadını öldürebilir. Bu hüküm, kadının arzusu ve itaatinin açık ve kanıtlanmış olduğu durumlarda geçerlidir. Benzer şekilde, *Fetâvâ-yı Hâmidîyye*'de, kişinin hizmetçisini böyle bir eylemde bulunurken görmesi halinde de aynı hükmün geçerli olduğu belirtilir.

Madde 71- Mes'ele: *el-Bahrü'r-râik* sahibi şöyle demiştir: "Bundan anlaşılıyor ki, akraba olmayan kadın ile eş ve yakın akraba arasında fark vardır. Yani bir erkek, akrabası olmayan bir kadının yabancı biriyle zina ettiğini görürse, sesini yükseltmediği ve sopa veya tokat gibi öldürücü olmayan bir cisimle vurmaktan çekinmediği sürece onu öldürmesi caiz değildir. Ancak *Hâmidîyye*'nin fetvalarına göre, eşi veya yakın akrabaları söz konusu olduğunda, herhangi bir koşul olmaksızın onları öldürmek caizdir ve kişinin sesini yükseltmesi, vurması veya dövmesi gerekmez.

Madde 72- Mes'ele: Üç talakla kocasından boşanan ve bu boşanmaları hâkim huzurunda tasdik ettirecek şahitleri bulunmayan bir kadına, kocası ısrarla cinsel ilişki talebinde bulunur ve kadın da bu taleple bağlı kalırsa, kocası kadının rızası hilafına cinsel ilişkiye girmek isterse onu öldürmek caizdir. Abdullah b. Mübarek'in İmam Ebu Hanife'den naklettiği rivayete göre, bir kadın kendisini hiçbir şekilde yasaklanmış bir fiili işlemekten alıkoyamayacağı acil bir durumda bulursa ve gerçekten Allah'ı hoşnutsuz etmekten korkarsa, kendisini haksızlıktan ve günahattan korumak için kocasını öldürmesi caizdir. Bazı âlimlere göre, bir kadının kocasının canını alması caiz olsa bile, mahkemede davasını kanıtlamakta zorlanabileceği ve kısas talebiyle sonuçlanabilecek potansiyel bir engel olduğu öne sürülmüştür. Bu nedenle kadının kocasına zehir vererek onun ölümüne yol açması gerekir. Bunu yaparken, kabahatini gizleyen adam gizli bir şekilde ölüm sonucuyla karşı karşıya kalacaktır. Bu konu *el-Hâmidîyye* kitabında zikredilmiştir.

Madde 73- Mes'ele: İmam-ı Azam'dan (rahimehullah) şöyle rivayet edilmiştir: "Bir kimse evine hırsız girdiğini fark ederse, onu korkutmadan ve tehdit etmeden taşla

⁸⁷ *Tebyînü'l-hakâik*, تبين الحقائق Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin *Kenzü'd-dekâ'ik* adlı eserine Osman b. Ali ez-Zeylâfî (ö. 743/1342) tarafından yazılan şerh.

⁸⁸ Hinduvânî, الهندواني Ebû Ca'fer Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hinduvânî el-Belhî (ö. 362/973), Hanefî fakihî ve müctehid.

veya okla öldürmesi caizdir. Ebû Yusuf -Allah ona rahmet etsin- şöyle demiştir: "Önce uyarın, eğer hırsız kaçarsa onu takip edin ve ona saldırın. Eğer hırsız evinize girerse ve size karşı kullanabileceği bir silahı olmasından korkarsanız, uyarı yapmadan ona taş atabilir veya ateş edebilirsiniz ve onu uyarmanıza gerek yoktur.

Madde 74- Mes'ele: Ebu Yusuf (rahimehullah) şöyle demiştir: "Eğer bir hırsız silahlı olarak birisinin evine girerse ve ev sahibi zarar vermeden hırsız yakalayabileceğini anlarsa, ancak hırsızın bazı eşyaları alıp kaçmasından ve yakalanmaktan kurtulmasından korkarsa, o zaman hırsız vurmak ve ölümcül şekilde yaralamak caizdir.

Madde 75- Mes'ele: Ebu Hanife'nin (Allah ona rahmet etsin) rivayetine göre, bir kişi birisinin evinde ölü bulunursa ve ev sahibi kişiyi hırsız olduğu için öldürdüğünü iddia ederse, ölen kişinin gerçekten hırsızlığa karıştığını gösteren bir kanıt veya daha önceki suçlamalar varsa, ev sahibi sorumlu tutulmayacaktır. Bununla birlikte, başka rivayetlerde, bu tür durumlarda kısas kavramı uygulanmasa da, ev sahibinin yine de ölüme neden olduğu için tazminat (diyet) ödemekle yükümlü olduğu belirtilmektedir.

Madde 76- Mes'ele: Bir hırsızın bir eve girmesi, bir malı çalması ve onu alıp götürmesi durumunda, çalınan mal hırsızın elinde kaldığı sürece ev sahibinin harekete geçmesi ve hırsıza zarar vermesi caizdir. Bu, bireyleri mallarını korumaya teşvik eden "malınız için savaşın" asil hadisine⁸⁹ dayanmaktadır. Ancak, hırsız çaldığı malı yere düşürdüğünde, hırsıza zarar vermek veya onu öldürmek caiz değildir.⁹⁰

Madde 77- Mes'ele: Bir hırsızın, üzerinde çadır bulunan bir evin duvarına tırmanması ve ev sahibinin de bağırması halinde hırsızın çadırı alıp kaçmasından endişe etmesi durumunda, ev sahibinin hırsıza taşla vurup onu öldürmesi caizdir. Ancak bazı fakihler, hırsıza taşla vurmanın ancak çadırın değerinin on dirhem veya daha fazla olması durumunda caiz olduğunu belirtmişlerdir. Ebu'l-Leys, söz konusu hadise dayanarak, çalınan malın değerine bakılmaksızın hırsız öldürmenin caiz olduğu görüşündedir.

Bu, risalenin sonudur ve bütün övgüler Allah'a aittir.

Sonuç

Ne yazık ki Türk hukuk tarihi üzerine yapılan çalışmalar, Timur Hanedanı'nın Hindistan'da kurduğu devletin hukuki düzenlemeleri hakkında yeterli bilimsel materyali sağlayamamıştır . Sadece İngiliz âlimlerin ve Uriel Heyd'in atıfta bulunduğu

⁸⁹ Buhari, Sahih, Hadis No: 2348; Ebu Davud, Hadis No: 4771.

⁹⁰ "115- Yine bunun mislidir ki, bir sârik bir hâneye girüb metâ' sarka eyleyüb taşra çıkmış, madem metâ' sârik indindedir, sâhib-i dâr anı katl eder وقال دون مالك، Malımın önünde sen mukâtele eyle" demektir. Lâkin metâ'ını birağub atar ise, katl olunmaz." Siyaset-i Şer'iyeye.

Ta'zîrât-ı Âlemgîrî'nin orijinal nüshası henüz bulunamamıştır. Bu makalede, dünyada tek nüshası bulunan *Ta'zîrât-ı Âlemgîrî*'yi Türkçe'ye çevirip İslâm hukukuna göre tahlil etmiş olduk. Kanunnâmenin aslı Farsça'dır ve dünyada sadece bir nüshası bulunmaktadır. Bu Kanunnâmenin varlığından daha önce bahsedilmiş olmasına rağmen henüz ilmi çevrelerde yayımlanmamıştır.

Bu arada, söz konusu kanunnâmeyi tercüme edip yayınlamakla kalmadık, aynı zamanda Osmanlı hukuk sistemi ile karşılaştırdık. Bu konuyu açıklayabilmek için Şer'-i Şerîf'e dayalı düzenlemeler ile Kanun-ı münîf'e dayalı düzenlemeleri birbirinden ayırmamız gerekmektedir. Bâbü'r Devleti hükümdarlarından Evrengzîb Âlemgîrî döneminde Şer'-i Şerîf'e dayalı olarak yapılan en önemli hukukî düzenleme olan *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 500 İslâm âliminin katkısıyla yazılmıştır. Bu konuda Osmanlı Devleti ise Sultan IV. Mehmed döneminde İbrahim el-Halebî'nin *Mülteka'l-ebhur* adlı eserini resmî hukuk kodu olarak kabul etmiştir.

Kanun-ı münîf'e dayalı olarak yapılan hukukî düzenlemeler, özellikle malî hukuk, arazi hukuku, hapis cezası, askerî hukuk ve savaş hukuku alanlarında yapılan hukukî düzenlemeler ile örf ve âdet, kamu yararı gibi ikincil kaynaklara dayalı fikhî hükümlerdir. Bu neviden yapılan kanunnamelerde Şer'î hükümlerle açıkça çelişen bir maddeye rastlamak mümkün değildir. *el-Fetâva'l-Hindiyye*'de olduğu gibi *Ta'zîrât*'ta da maddelerin dayandığı fıkıh kitapları zikredilmiştir.

Evrengzîb Âlemgîr (1658-1707) döneminde üç önemli kanunnâme çıkarılması, Hindistan'da İslâm hukukunun tedvini alanında yapılan çalışmaların ne kadar ileri bir seviyeye ulaştığını göstermektedir. Aynı zamanda bu durum, Hindistan medreselerinden pek çok fıkıh âliminin yetiştiğini ve bunların faydalandığı kaynakların kütüphanelerde yer aldığını ortaya koymaktadır.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çıkar Çatışması/Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder./The author declare that have no competing interests.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder./The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- Akgündüz, Ahmed. *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*. İstanbul: OSAV Yayınları, 2011.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Devletinde Belediye Teşkilâtı ve Belediye Kanunları*. İstanbul: y.y., 2005.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri*. İstanbul: OSAV Yayınları, 1990-1996.
- Akgündüz, Ahmed/Hey'et. *Şer'îye Sicilleri*. Türk Dünyasını Araştırma Vakfı Yayınları. İstanbul: y.y., 1988-1989.
- Ali Haydar. *Dürerü'l-Hükkâm Şerhi Mecelletü'l-Ahkâm*. İstanbul: y.y., 1330.
- Barkan, Ömer Lütfi. "Kanunnâme". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 6/185-195. İstanbul: y.y., 1977.
- Barkan, Ömer Lütfi. "Osmanlı İmparatorluğu Teşkilât ve Müesseselerinin Şer'îliği Mesalesi". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 11/3-4 (1945), 203-224.
- Barkan, Ömer Lütfi. "Türkiye'de Sultanların Teşriî Sıfat ve Selâhiyetleri ve Kanunnâmeler". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 12/2-3 (1946), 713-733.
- Cin, Halil - Akgündüz, Ahmet. *Türk Hukuk Tarihi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1989.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Yıldız Esas Evrakı [YEE]*, -00010-00058-001-001, Devlet-i Aliyyedeki İslâhat-ı Kanûniye.
- Dâmâd Abdurrahman Gelibolulu Şeyhzâde. *Mecma'u'l-Enhur Şerhu Mültekâ'l-Ebhur*. İstanbul: Dârü't-tibâati'l-âmire, 1331.
- De Seife, R. *The Shar'ia: An Introduction to The Law of Islam*, Austin & Winfield. London: y.y., 1994.
- Ebussu'ûd Efendi. *Risâle Fil-'Öşr*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Raşid Efendi 1036, 33-41.
- Ferrâ', Ebû Ya'lâ Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Halef. *al-Ahkâmü's-Sultânîyye*. Kahire: Dârü'l - hadîs, 1357.
- Gerber, Haim. *State, Society, and Law in Islam: Ottoman Law in Comparative Perspective*. Albany: Suny Press, 1994.
- Guenther, Alan. "Hanafi Fiqh in Mughal India: The Fatawa-i Alamgiri". *India's Islamic Traditions: 711-1750*. ed. Richard Eaton. 209-230. New Delhi: Oxford University Press, 2006.
- Hadduri, Majid - Liebesny, Herbert J. - Jackson, Robert H. *Origin and Development of Islamic Law The Lawbook*. Exchange, 2008.
- Hân, Ali Muhammed. *Mir'ât-ı Ahmedî* (Farsça Metin). Baroda-İndien: Syed Nawab Ali, 1928.

- Heyd, Uriel. *Studies in Old Ottoman Criminal Law*. Oxford: y.y., 1973.
- Hussein, S.M. *Structure of Politics Under Aurangzeb 1658-1707*. Delhi: Kanishka Publishers Distributors, 2002.
- İbn Âbidin, *Reddü'l-Muhtâ*. Kahire: y.y., 1967.
- İbn Kayyim el-Cevziyye. *et-Turuku'l-Hukmiyye fi's-Siyâseti's-Şer'iyye*. Kahire: Dari'l-Hadis, 1317.
- İbn Kayyim el-Cevziyye. *İ'lâmü'l-Muvakkîn*. Beyrut: y.y., 1970.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *es-Siyâsetü's-Şer'iyye fî Islâhi'r-Râî ve'r-Ra'iyye*. nşr. Muhammed İbrâhim – Muhammed Âşûr. Kahire: y.y., 1969.
- Kanunî Ceza Kânunnâmesi*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi. Esad Efendi 2362, 3a; Ali Emiri, Kavanin 74, vr. 1-bvd.
- Kânunnâme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 1807.
- Karâfî, *ez-Zahîre*. nşr. Muhammed Haccî vd. Beyrut: Yayıncı, 1994.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'u's-Sanâ'ic*. Beyrut: Dar'ul-Kutub el-Arabiyye, 1974.
- Koç, Yunus. "Early Ottoman Customary Law". *Shattering Tradition*. ed. Walter Dostal - Wolfgang Kraus. London: I.B. Tauris, 2005.
- Konukçu, Enver. "Bâbü'r". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/395-396. İstanbul: TDV Yayınları. 1991.
- Lütfi, Ahmed. *Mirât-ı Adalet*. İstanbul: y.y., 1304.
- Malik, Jamal. *Islam in South Asia: A Short History*. Leiden: Brill Academic, 2008.
- Mardin, Ebül-Ulâ. "Fetvâ". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 4/582-584. İstanbul: y.y., 1988.
- Mardin, Ebül-Ulâ. "Kadı". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 6/42-46. İstanbul: y.y., 1977.
- el-Mevsû'atül-Fıkhiyye*. Kuveyt: Vakıflar Bakanlığı, 1989.
- Molla Husrev. *Dürerü'l-Hukkâm*. İstanbul: Şirket - i Sahâfiyye - i Osmâniyye, 1317.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî . *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*. Beyrut: Darul-Fikr., ts.
- Nizami, K.A. "Evrengzîb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/537-539. İstanbul: TDV Yayınları. 1995.
- "Osmanlı Kanunnâmeleri (Ma'rûzâtu Ebi's-Suûd Efendî)". *Millî Tetebbular Mecmuası* 1/2 (Mayıs-Haziran 1331), 337-348.
- "Osmanlı Kanunnâmeleri (Tevkî Abdurrahman Paşa Kanunnâmesi)". *Millî Tetebbular Mecmuası* 1/3 (Temmuz-Ağustos 1331), 497-544.

- Özel, Ahmet. “Âlemgîriyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/365-366. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Prasad, Ishwari. *A Short History of Muslim Rule in India from the Advent of Islam to the Death of Aurangzeb*. Allahabad: Indian Press, 1965.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an*. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- Richards, John F. *The Mughal Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Sarkar, J. *Mughal Administration*. Calcutta: y.y., 1925.
- Sarkar, J. *Mughal Administration*. Calcutta: Yayıncı, 1935.
- Sircar, Shama Churun. *The Muhammadan Law*. Thacker, 1873.
- Ta'zîrât*. Âsitân-ı Kuds-i Radavî, Kitabhâne-i Merkezi, Yazma Eserler 71523.
- Takvim-i Vekâyi*, I. Tertip, Sy. I vd.
- Taner, Tahir. *Ceza Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1949.
- Udeh, Abdülkadir. *et-Teşrî'u'l-Cinâi el-İslâmî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.